

A közvetlen támogatások hatása egyes szántóföldi és zöldségkultúrák jövedelmezősége

TDK dolgozat

Készítette: SZABÓ ZSUZSANNA

Budapesti Corvinus Egyetem

Kertészettudományi Kar

Kertészeti Gazdaságtan Tanszék

Budapest

Konzulens: Dr. Sidlovits Diána

Budapest, 2013. november 2.

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	3
II. Irodalmi áttekintés: az EU agrárpolitikájának rövid áttekintése	4
2.1. A Közös Agrárpolitika létrejötte és célkitűzései	4
2.2. Agrártámogatások csoportosítási lehetőségei	6
2.3. KAP reformok és azok előzményei	7
2.3.1. 1992-es KAP reform	7
2.3.2. AGENDA 2000	8
2.3.3. A KAP 2003. évi reformja	9
2.4. A KAP eredményei	10
III. Vizsgálati módszer	10
IV. Az EU integráció folyamata Magyarország szempontjából	12
4.1 A kapcsolatok kialakulása az Európai Közösséggel (1968-2004)	12
4.2. Az EU-csatlakozástól napjainkig	13
4.2.1. Agrár- és vidékfejlesztés Magyarországon az EU-csatlakozás óta	14
V. A jelenlegi EU-s területalapú támogatások ismertetése	16
5.1. Az EU közvetlen támogatási rendszere (SAPS és SPS lényege)	16
5.2. Az egységes területalapú támogatási rendszer Magyarországon	17
5.3. Az területalapú támogatás (SAPS) és a növény-termesztési kiegészítő támogatások	18
5.3.1. A területalapú támogatások kifizetésének jogszabályi háttere:	20
5.3.2. Az egységes terület alapú támogatások mértéke és forrásai	20
5.4. A kertészetekre vonatkozó támogatások	22
VI. A SAPS támogatás hatása a szántóföldi zöldségtermesztésre	26
6.1. A szántóföldi és zöldség kultúrák összehasonlítása	26
6.1.1 Vetés szerkezetek alakulása Magyarországon 2008- 2012 között	26
6.1.3. A szabadföldi zöldségtermesztés költségei és eredményei 2012-ben hektáronként	29
6.1.4. Jövedelmező és eltartó képesség vizsgálata	31
6.1.5. A foglalkoztatottság elemzése	34
6.2. A területalapú támogatás lehetséges hatása az egészséges zöldségellátásra	34
6.3. A területalapú támogatás lehetséges hatása az innovációra és fejlesztésre	35
6.4. A területalapú támogatás hatása az öntözés fejlesztésére	35
6.5. A SAPS támogatás hatása a szántóföldi kertészeti termelés területére	37
6.6. A területalapú támogatás hatásainak összefoglalása	39
VII. A kertészet lehetőségei a KAP 2014-2020 tükrében	42
7.1.Új KAP legfontosabb elemei	42
7.1.1. I. pillér intézkedései	42
7.1.2. II. pillér: Vidékfejlesztés – rugalmasabb, de kevesebb vidékfejlesztési forrás	43
7.1.3. Kiszolgáltatottak egyszerűsített támogatása	44
7.1.4. Fiatal gazdák támogatása	44
7.1.5. Induló kisgazdaságok támogatása	44
7.2. Javaslatok az új KAP kapcsán	45
VIII. Összefoglalás	47
IX. Köszönetnyilvánítás	48
X. Irodalomjegyzék	48

Rövidítések jegyzéke

AKG	Agrár- Környezetgazdálkodási támogatás
AKI	Agrárgazdasági Kutató Intézet
AVOP	Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program
CARPE	Common Agricultural and Rural Policy (Agrár- és vidékpolitika)
EB	Európai Bizottság
EGK	Európai Gazdasági Közösség
EK	Európai Községek
EMOGA	Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap
EMGA	Európai Mezőgazdasági Garancia Alap
EMVA	Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap
EU	Európai Unió
EU-12	az Európai Unió 1995 előtti tagállamai
EU-15	az Európai Unió 2004 előtti tagállamai
EU-25	az Európai Unió 2007 előtti tagállamai
EU-27	az Európai Unió jelenlegi tagállamai
EUME	európai méretegység
EUROSTAT	Európai Községek Statisztikai Hivatala
FADN	Farm Accountancy Data Network
FVM	Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény)
GDP	Gross Domestic Product
GOF	gabona, olajosmagvú és fehérjenövények
HOPE	Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz
IIER	Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszer
KAP	Közös Agrárpolitika
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LEADER	<i>Liaison Entre Actions pour le Developpement de l'Economie Rurale</i> (Községi Kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért)
MAGOSZ	Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége
MEPAR	Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer
MVH	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal
NFT	Nemzeti Fejlesztési Terv
PHARE	Poland/Hungary: Assitance to the Restructuring of Economies
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SAPS	Single Area Payment Scheme (egységes területalapú támogatási rendszer)
SPS	Single Area Payment Scheme (egységes támogatási rendszer)
SSC	Selective Safeguard Clause
TÉSZ	termelői értékesítő szervezet
USA	United States of America (Amerikai Egyesült Államok)
ÚMVP	Új Magyarország Vidékfejlesztési Program
VM	Vidékfejlesztési Minisztérium
WTO	World Trade Organization (Kereskedelmi Világszervezet)

I. Bevezetés

Dolgozatom célja a földalapú EU támogatások hatásának vizsgálata a szántóföldi és a kertészeti termelésre a 2004 óta eltelt időszakban, illetve a kialakult folyamatok elemzése és összevetése a szabadföldi zöldségtermesztésre és a szántóföldi növénytermesztésre vonatkozóan.

Ugyan Budapesten járok egyetemre, vidékinek tartom magam és a környezetemben, valamint az országban megtett utazásaim közben arra lettem figyelmes, hogy a leendő szakmámat egyre kevesebb helyen és egyre kisebb területen folytatják.

Családomban több generáció óta - kisebb nagyobb mértékben - mindig folytattak zöldségtermesztő tevékenységet, amelyben én is gyakran segítettem. Az általuk, általunk megtermelt zöldségfélék fogyasztása során kialakult bennem egy íz, egy kép, mint etalon. Amikor betérek egy élelmiszer áruló üzletbe vagy zöldségeshez, idegen eredetű – egyébként itthon is termelt – gyümölcsök és zöldségfélék növekvő arányára leszek figyelmes. Ha vásárolok belőlük, általában kiderül számomra a gyenge minőségük és sok esetben az általunk megszokott zamatok hiánya.

A tapasztalataim és a kertészethez kötődésem miatt személyes kíváncsiság is kialakult bennem annak kiderítésére, hogy milyen az Európai Unió közvetlen támogatási rendszerének hatása bizonyos szántóföldi és zöldségkultúrák jövedelmezőségére. Éppen ezért választottam kutatási témának a kertészek által igénybe vehető jövedelemkiegészítő támogatások vizsgálatát, ahol különös hangsúlyt fektettem a földalapú támogatások hatására és összehasonlítására más szántóföldi kultúrák jövedelmezőségével.

Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, és a csatlakozási szerződésben vállalta, hogy agrárpolitikáját az EU-val összhangban alakítja. Ennek alapján az Európai Unió mezőgazdasági elképzelései, rendelkezései, melyeket a Közös Agrárpolitika (KAP) tartalmaz, nálunk is megjelentek.

A KAP támogatási rendszere – a számos reformnak köszönhetően – egyre inkább a mezőgazdasági termelők jövedelemkiegészítő támogatását helyezi előtérbe, ezzel elősegítve versenyképességük javulását. A cél az, hogy a termelő olyan terméket állítson elő, amelyre kereslet mutatkozik és ne olyat, amit támogatnak, így a kínálatát a fogyasztói igényekhez tudja igazítani. Éppen ezért, a közvetlen támogatások és azok feltételrendszere jelentős hatást tud gyakorolni egy ország mezőgazdaságának fejlődésére, összetételének változásaira. Ezek lehetnek kedvező, vagy kedvezőtlen hatások is, amelynek felismerése lehetőséget ad a megfelelő irányváltásra – helyes agrárpolitikai elképzelés esetén.

II. Irodalmi áttekintés: az EU agrárpolitikájának rövid áttekintése

2.1. A Közös Agrárpolitika létrejötte és célkitűzései

Az Európai Unió jogelődje a Közös Piac néven emlegetett Európai Gazdasági Közösség (EGK) lényegében 1957-ben a Római Szerződéssel¹ alakult meg. Az első és legfontosabb közös politikái között a Közös Agrárpolitika megalkotása szerepelt, jelezve ezzel a kor egyik legfontosabb kihívásait és stratégiai célkitűzéseit. 1958-ban fektették le a KAP főbb alapelveit (Tracy, 1994), amelyeket a következőképpen fogalmaztak meg:

- Az EK²-n belül közös árrendszer kialakítása az agrártermékekre,
- az EK agrárárait a világpiaci árak szintje felett tartották szükségesnek meghatározni, ezáltal az agrárjövedelmek döntő része az árakon keresztül realizálódott,
- megteremtették a KAP kiadásait finanszírozó közös pénzügyi forrást (EMOGA)
- szoros kapcsolatra törekedtek az agrárstruktúra alakulása és a piacpolitika között,
- agrárstruktúra javítása által a mezőgazdaságot a nemzetgazdaság fejlődésének egészébe szervesen illeszkedjék,
- fokozni kívánták a családi gazdaságok teljesítményeit és versenyképességét.

A kezdeti KAP három, szorosan egymáshoz kapcsolódó alapelvre épült (Buday-Sántha, 2011): az egységes közös piac megalkotására és fenntartására, a Közösség preferenciális rendszerére (vámrendszer, lefölközés) és a pénzügyi szolidaritás iránti elkötelezettség elvére.

Összességében kijelenthetjük, hogy a Közös Agrárpolitika kezdeti célja az volt, hogy a közösség állampolgárai megfelelő árakon jussanak hozzá az élelmiszerekhez és a mezőgazdasági termelők megfelelő életszínvonalat érhessenek el. A garantált felvásárlási árak pedig ösztönözték a termelőket a termelés növelésére a lakosság megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszerral történő ellátása érdekében. Ugyanakkor a piaci intézkedések nemcsak belső, hanem külső, nemzetközi hatást is vontak maguk után, így az USA részéről a GATT³ elvekre hivatkozva, kereskedelmi feszültséget váltott ki és versenytorzítónak minősítettek számos KAP által alkalmazott támogatási formát.

Az 1986- 1993-ig tartó GATT/WTO körtárgyalások, - amelyeket az exportőr országok (főként az USA) kezdeményeztek-, célja a mezőgazdasági világkereskedelem liberalizálása

¹ Az 1958-ban hatályba lépett Európai Gazdasági Közösségek (EGK) és az Európai Atomenergia Közösséget (Euratom) létrehozó, együttesen Római Szerződésnek nevezett alapokmány.

² Az Európai Közösségek 1967 és 1993 között az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK), az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atomenergia Közösség (Euratom) összefoglaló neve volt, 1993 után ez az Európai Unió részévé vált.

³ A GATT magyar jelentése Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény, 1947-ben 23 ország kötötte meg Genfben, a nemzetközi kereskedelem egyezménye. A szervezet célja a világkereskedelem liberalizálásán keresztül a vámok és egyéb korlátozások csökkentése és felszámolása. A WTO jogelődje.

volt (Buday-Sántha, 2011) A fentieken kívül, még a harmadik világ mezőgazdaságának fejlődési és exportlehetőségeit is - a támogatások bizonyos mértékű leépítésével - támogatni kívánták.

A kezdeti célok és különösen az alkalmazott eszközök a KAP történek 50 éve alatt jelentősen átalakultak egyrészt az EU bővítésének, másrészt a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) keretében folytatott tárgyalásoknak és nemzetközi kereskedelmi megállapodásoknak, harmadrészt pedig az új gazdasági, piaci, környezetvédelmi kihívásokra kidolgozott stratégiáknak köszönhetően. Az agrárpolitikai célokat Henrichsmeyer-Witzke (1994) az alábbiak szerint csoportosítja:

1. táblázat: Az agrárpolitikai célok csoportosítása

Hatékonyaság	Újraelosztás
1. Szektorok közötti allokáció - Tényezőmobilitás	1. Gazdasági csoportok között - Farmerek, termelési eszköz-gyártók, fogyasztók, adófizetők
2. Szektoron belüli allokáció - Üzemi struktúra	2. Háztartások között - Társadalmi igények
3. Régiók közötti munkamegosztás	3. Régiók között - Elmaradott régiók
4. Nemzetközi munkamegosztás	4. Nemzetközi fejlesztési segítség, élelmiszersegély
5. Intertemporális allokáció - Technikai haladás ösztönzése	5. Mai és a jövő generáció között - Nem megújítható erőforrások
6. Externális hatások - Környezet és más közjavak	
Stabilitás	Gazdasági szabadság
1. Stabil fogyasztói árak	1. Liberális agráralkotmány
2. Stabil termelői árak	2. Versenypolitika: a mezőgazdaság versenyhelyzetének erősítése
3. Élelmiszer-ellátás biztosítása	3. Önálló egzisztenciák
4. Fizetési mérleg	

forrás: Henrichsmeyer-Witzke 1994, cit in Fertő, 1999, 39. p. IV. 1. ábra

A Közös Agrárpolitika szabályozásának legfontosabb területe a közös piacpolitika, azaz a mezőgazdasági piacok közösségi szabályozása⁴ olyan, a mezőgazdasági termelés jellegéből fakadó nehézségek enyhítése érdekében, mint az előállított termékek alacsony ár- és jövedelem rugalmassága, valamint az alacsony kereslet a termékek iránt.

Az agrárgazdaságban nélkülözhetetlen az állami szerepvállalás, ezáltal a piaci feszültségek kezelése és termelők jövedelem helyzetének javítása. Egyrészt magas belső vámokkal és/vagy nagyvonalú exporttámogatásokkal lehet megvalósítani, ami az EU piacszerzési gyakorlatként működött az 1990-es évek közepéig, majd fokozatosan csökkent a WTO⁵ megállapodásokban vállalt kötelezettségek értelmében⁶, illetve az

⁴ 40. cikk 1. bek. az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 2012.10.26-tól hatályos változata szerint (az EKSz. Korábbi 34. cikke)

⁵ A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) – 1995. január 1-jén jött létre az 1947-ben megkötött GATT (Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény) utódaként.

⁶ A GATT-WTO megállapodás értelmében 2001-ig a fejlett országnak csökkentenie kellett minden vámtételt 15%-kal, 36%-kal az exporttámogatást, a támogatott export mennyiségét 21%-kal, a mezőgazdasági termelés támogatását pedig 21%-kal

exporttámogatás 2009-ben teljes mértékben megszűnt. A másik lehetőség, hogy közvetlenül költségvetési forrásokból egészítik ki a termelők részére juttatott jövedelmet.

A KAP másik lényeges területe a struktúrapolitika, melynek szerepe az 1970-es évek közepétől az új szegényebb tagállamok csatlakozásával vált hangsúlyosabbá és jelentős szerepet tölt be a 2004-ben illetve 2007-ben csatlakozott közép-kelet európai országok és régiók felzárkózásában. Célja, hogy egyensúlyba hozza a különböző adottságú régiókat és gazdasági lehetőségeiket. Ezáltal a gazdasági és szociális kohézió a közösségen belül, egységessé válik.

A harmadik elem pedig az agrárszabályozás, mely a termelők versenyképességét és termékeik értékesítését segíti elő intézkedéseivel, és amely alapvetően a közös versenyszabályok, a különböző nemzeti piaci rendtartások kötelező összehangolásában valamint az egységes európai mezőgazdasági piaci rendtartásban nyilvánul meg.

2.2. Agrártámogatások csoportosítási lehetőségei

Az agrártámogatások alatt olyan transzfereket értünk, melyek révén a termelők - és közvetve vagy közvetlenül a mezőgazdasági szektor egyéb szereplői is - a költségvetés terhére jövedelemnövelésben vagy költségcsökkentésben részesülnek.

A mezőgazdasági támogatások az alábbi szempontok szerint csoportosíthatóak (Bacsikai, 2011):

- jogosultság alapján alapanyag-termelés, illetve feldolgozást ösztönző támogatás,
- a termelés egyes szegmensére ható tényezők alapján termelési inputok támogatása, output támogatása, termelői jövedelemtámogatás, beruházási, szerkezetátalakítási támogatás,
- termeléstől függő viszonya alapján termeléshez kapcsolódó, illetve termeléstől független támogatás,
- a jogosultság viszonyítási ideje alapján jelenlegi vagy múltbéli támogatás,
- a termelésre kifejtett hatás alapján közvetett vagy közvetlen támogatás,
- a viszonyítási bázis alapján állatlétszámhoz, területnagysághoz, termelési egységhez vagy a termelő személyéhez kapcsolódó támogatás,
- a támogatások lebonyolítását illetően közvetlenül a költségvetésből vagy közvetítői szervezet közbeiktatásával történő kifizetés,
- pénzáramlás szempontjából a támogatási összeg a címzettnél konkrétan megjelenik vagy közvetett úton annak csak hatásai érzékelhetők.

2.3. KAP reformok és azok előzményei

A KAP kezdetekben sikeresnek: bizonyult nőtt a termelékenység és javult a mezőgazdasági termelők jövedelmi helyzete. A kitűzött célok teljesültek, de jelentős túltermeléshez vezettek már a 70-es évek végére. Az intervenciós (felvásárlási) kötelezettség a termelés biztonságát szolgálta, azáltal, hogy a termékek 75%-a esetében intervenciós árakon történő felvásárlást vállalt a KAP, amely következtében később hatalmas készletek halmozódtak fel. Ezeket pedig csak a külpiacokon lehetett értékesíteni 80%-os támogatásokkal. Így az Európai Közösségek (EK) a világ legnagyobb exportőreinek listáján az USA után állt. Mindezek következtében veszélyeztette az exportőr országok érdekeit, amit csak fokozott az, hogy belső piacait magas vámokkal elzárta előlük. (Buday-Sántha, 2011)

Ezek az intézkedések együttesen viszont jelentős költségeket igényeltek, amit az adófizetők nem néztek jó szemmel, tekintettel arra, hogy nem valódi versenyképességről volt szó, hanem az európai termékek a nagymértékű pénzbeli támogatás révén érték el a versenyképes árat a nemzetközi piacokon. A termelés felfutásával párhuzamosan nőtt a társadalmi ellenállás és annak környezetkárosító hatásaival összefüggésben pedig a kemikáliák, tápszerek, hormonok rohamos elterjedése, amiknek következtében a tevékenység iparszerűvé kezdett válni. Ráadásul a támogatási rendszert a társadalmi igazságosság tekintetében is több kritika érte (Fertő, 1999), mivel azok a termelők lettek még gazdagabbak, akik egyébként is nagy területekkel rendelkeztek, magas terméshozamokkal termeltek, míg a szegényebb termelők, a kisebb mennyiséget előállítók, a kisgazdaságok vagy a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodók nem vagy alig jutottak támogatáshoz. Ezzel a szegényebb és tehetősebb termelők közti különbségek még inkább nőttek.

Amíg a KAP első 30 évében a jogszabályok és az alapelvek nem változtak jelentősen, az 1990-es évek elejére a magas intézményesen kialakított árak csökkentésére mélyreható reformok váltak szükségessé egyúttal a WTO kötelezettségvállalásoknak való megfelelés érdekében is.

2.3.1. 1992-es KAP reform

A kilencvenes évek elején paradigmaváltás következett be az EU Közös Agrárpolitikáját illetően (Huylenbroeck, Durand, 2003). 1992 évében Ray MacSharry akkori mezőgazdasági biztos által előterjesztett reformjavaslat lényege, az ár- és jövedelempolitika szétválasztása volt. A piac támogatása helyett a termelők támogatását helyezte előtérbe. Ennek keretében az ártámogatást csökkentette, ami által az EK belső árai és a világpiaci árak

közötti különbségek mérséklődtek. Az ártámogatás helyébe pedig a termeléshez kapcsolt közvetlen támogatások kerültek. A közvetlen kifizetések megszerzéséhez, bizonyos feltételeket kötöttek, ilyen volt a termőföld-pihentetése. Az állattenyésztésben pedig állatlétszám-, illetve állatsűrűségi szabályokat írtak elő. A kistermelők⁷ viszont mentesültek a korlátozások alól. A reform célja még a termelés extenzifikálása is volt, ami mérsékelni próbálta a „terméshozam fokozását” a gazdák részéről (Buday-Sántha, 2011):

- a növénytermesztő gazdaságok támogatási jogosultságának feltételül szabta, hogy az anyagi ráfordításait az előző 5 év átlagához képest 20%-kal csökkentse,
- mezőgazdasági területek csökkentésére irányuló erdősítési program
- extenzív állattartás pl.: legelőkön történő marhahízlalás,
- területpihentetés pl.: GOF növényeknél a terület 10%-át kell kivonni termelésből,
- természeti környezet megóvása
- birtokkoncentráció növekedésének és fiatal gazdák életkezdésének a támogatása.

A reform további célkitűzései között szerepelt a vidékfejlesztési támogatások növelése és a gazdák korai nyugdíjazásának támogatása.

A reform hatására a környezettudatos gazdálkodás erősödött, a költségvetés stabilizálódott, de a társadalmi szakadék a vidék és a városok között hangsúlyosabbá vált, a fogyasztók és az adófizetők a támogatások célszerűségét vitatták, valamint a piacorientáció sem volt megfelelő. Emiatt újabb reform-lépések váltak szükségessé.

2.3.2. AGENDA 2000

Az Agenda 2000⁸ az Európai Unió 2000 utáni fejlesztésének javaslatáról szól, különös tekintettel a tervezett közép-kelet európai bővítésre, ami jelentősen megváltoztatta az EU intézményrendszereit, valamint jelentős hatással volt a KAP alakulására.

A reform külső okait a bővítés az új WTO-forduló képezte, míg a belső okok lényegében változatlanok maradtak, a túltermelés és a belső árak csökkentése, a hatékonyság, a versenyképesség javítása volt a cél. (Buday-Sántha, 2011)

A reform hatására az ártámogatások fokozatosan csökkentek - Pl.: marhahúsé 45%-kal, tejé 15%-kal, amivel egyidejűleg a gazdáknak járó közvetlen kifizetések emelkedtek. További

⁷ Kistermelő: maximum 20 ha földterület, vagy maximum 15 állategység, ahol egy tejelő tehén=1,0 egység, egy 6-24 hónapos növendék= 0,6 egység, egy anyajuh=0,15 egység

⁸ Az EU tagországok és az Európai Parlament hosszas vitái után 1999. március 24-25-i Berlini Csúcstalálkozón fogadták el

szabályozás még a tejkvótát⁹ érintette, melynek működését a 2007-2008. piaci évig terjesztették ki. A területpihentetést a GOF növények termőterületének 10%-áig kötelezővé tették.

A csatlakozó új tagállamok – köztük Magyarország – a belépéskor a közvetlen támogatások 25%-ára lettek jogosultak. Rájuk a területpihentetési kötelezettség nem vonatkozott.

Az agrárpolitikának a felsorolt csökkentések mellett, célja volt még, hogy megőrizze a mezőgazdaságban dolgozók életszínvonalát és életminőségét, valamint a vidék eltartó képességét és természeti értékeit. Mindezeket csakis egy integrált vidékfejlesztéssel lehet megoldani, így az agrárpolitika fokozatosan átalakult agrár- és vidékpolitikává (CARPE). Így képezve az agrárpolitika II. pillérét. Az EU a vidékfejlesztés céljaként tekintette az agrártermelés korszerűsítését és javítását, a vidéki életkörülmények jobbá tételét és a környezeti, természeti értékek megőrzését.

A támogatások feltételül környezetvédelmi kötelezettségek teljesítését írták elő.

A folytatódó reformok a fenntartható gazdálkodás és a hatékony vidékfejlesztés irányába mutattak. A támogatások függetlenítésének folyamata a termeléstől egyre erősödött. Emellett támogatta a termelőket gazdaságaik átszervezésében, tevékenységi körük bővítésében, valamint nőtt a helyi kezdeményezések támogatása.

2.3.3. A KAP 2003. évi reformja

Az Agenda 2000 mérsékelte a meglévő feszültséget, de a KAP megreformálásához még további intézkedésekre volt szükség, amihez a közvetlen támogatásokon keresztül vezetett az út.

A 2003. évi reformcsomag¹⁰ egyik hangsúlyos eleme a termeléstől független, egységes terület alapú kifizetés (etr-SPS), melynek feltétele a környezetvédelmi, élelmiszer-biztonsági, állat- és növény-egészségügyi, állatjóléti normák betartása, a mezőgazdasági területek esetében pedig „jó mezőgazdasági és környezeti állapotban” tartása.

A legjelentősebb változást az egységes támogatási rendszer (SPS) bevezetése jelenti, amely lehetővé teszi a termeléstől ténylegesen független, közvetlen agrártámogatások alkalmazását. Ez az összevont farmtámogatási rendszer olyan támogatási rendszer, amely a

⁹ Az Európai Unió a tejkvóta rendszert - amely a tehéntej termelésének mennyiségét szabályozza - 1984-ben vezette be. A tejkvóta rendszer a megtermelt és értékesítésre kerülő nyerstej mennyiségének szabályozásával, illetve egyéb piacsabályozási eszközökkel garantálja a piaci egyensúly megteremtését és fenntartását. Az Unió a nemzeti kvóta mértékén felül termelt tehéntej mennyiségek piacon történő elhelyezésének vagy tárolásának költségeit a túlermelést előidéző tejtermelőkkel téríti meg, fizetési kötelezettség (illeték) kiszabása révén.

¹⁰ 2003. június 26-i, luxemburgi ülésén az Európai Tanács elfogadta a KAP megreformálásának új tervezetét

mezőgazdasági termelőknek stabilabb jövedelmet biztosít a termeléstől független kifizetések révén. 2005-ben lépett hatályba és jelenleg 17 tagállam alkalmazza ezt a jövedelemtámogatási rendszert. A többi 10 tagállam az egységes területalapú támogatási rendszer alapján jár el.¹¹

Különleges jogszabályok vonatkoznak az Unióhoz 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakozott új tagállamokra, akik részére lehetővé tették, hogy a rendszer bevezetését 2013-ig elhalasszák, addig pedig az egyszerűsített területalapú támogatást (SAPS)¹² alkalmazzák.

2.4. A KAP eredményei

Összességében a KAP az eltelt 51 évben bizonyította életképességét, mert a kitűzött célokat maradéktalanul megvalósította, elsődlegesen a változások keltette kihívásokra adott rugalmas és hatásos válaszaival. Orvosolta a mezőgazdasági termékek alacsony ár- és jövedelemrugalmasságát, kezelte az agrárgazdaságban jelentkező konfliktusokat és nem utolsósorban stabilabb jövedelmet teremtett a termelők részére. A kifizetésekhez pedig később a megfelelő mezőgazdasági állapot fenntartását feltételként hozzá tette, így megőrizve az élő környezetet, ügyelve a fenntartható fejlődésre.

Ennek következtében az Unió mezőgazdasága a világban vezető szerepre tett szert, úgy hogy közben a környezetvédelem, az állatjólléti és élelmiszer biztonsági követelményeket radikálisan megemelte, ezáltal ügyelve a fenntartható fejlődésre is. Kiemelt szerepet kapott a versenyképesség javítása, a vidékfejlesztés, a foglalkoztatás növelése és a jövedelmek diverzifikálásának erősítése.

III. Vizsgálati módszer

Dolgozatom célja, hogy értékeljem az EU közvetlen támogatási rendszerének alakulását Magyarország EU csatlakozása óta eltelt időszakban, illetve elemezzem és összehasonlítsam egyes szántóföldi kultúrák és egyes zöldségkultúrák jövedelmezőségét, valamint foglalkoztatottságát a számukra elérhető EU támogatások függvényében.. Adatokkal a Gyula környékén található gazdaságok szolgáltak, melyekhez a mélyinterjú során jutottam el. Felhasználtam továbbá külső adatforrásokat, illetve a releváns szakirodalmat.

Vizsgálatom során az Európai Unióhoz való csatlakozásunk előzményeit és agrárpolitikájának magyarországi alkalmazását mutatom be. Ehhez röviden áttekintem azokat

¹¹ Európai Bizottság: Egységes támogatási rendszer p. 1.(http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/pdf/factsheet-single-payment-scheme_hu.pdf)

¹² Ez az ún. egységes területalapú támogatási rendszer, amelynek használatát az EU 2013-ig engedélyezte az új tagállamok számára. A SAPS célja, hogy az új tagállamoknak egyszerűsített közvetlen kifizetési lehetőségeket kínáljanak és ezáltal megkönnyítsék a csatlakozás előtt és a tagság első éve alatt folytatott előkészületi munkát.

a pénzügyi alapokat, amelyekből Magyarország mezőgazdasága még csatlakozást megelőző felkészülési időszakban részesülhetett, valamint azokat a támogatási formákat és finanszírozási lehetőségeket, amelyekből EU teljes jogú tagjaként részesedhettünk.

Megvizsgáltam továbbá az EU területalapú támogatási rendszerét, a hozzá kapcsolódó jogi szabályozást és annak megvalósulását Magyarországon különös tekintettel az igénybe vett SAPS támogatások alakulására és feltételrendszerére az EU csatlakozás óta eltelt időszakban a szántóföldi, és szabadföldi kertészeti kultúrák esetében. Ehhez az Eurostat és az MVH által a kifizetett támogatási összegekre vonatkozó, évente közzétett adatait használtam fel, valamint az intézkedéshez tartozó, az agrárpolitikáért felelős miniszter (FVM majd VM) által kiadott hazai végrehajtási rendeleteket.

Részletesen elemzem azokat a jövedelempótló támogatási formákat az egyes jogcímenek keresztül, amelyeket a kertészet esetében lehet igénybe venni európai uniós forrásból. Tekintettel arra, hogy az EU csatlakozása óta az uniós joganyag nem ismétellhető meg a hazai jogszabályokban, ezért az intézkedések esetében a jogszabály-hierarchiának megfelelően megjelölöm a hozzájuk tartozó Közösségi jogszabályokat (Tanácsi és Bizottsági rendeleteket) valamint a hazai végrehajtási szabályokat. Minden esetben megvizsgáltam a támogatás igénybevételének területi feltételeit (mekkora minimális területnagyságra vehető igénybe támogatás), a támogatás kritériumait, a jóváhagyott támogatásban részesülő területnagyságot és támogatási összeget 2012-ben.

Ezután üzemi adatok alapján összehasonlítom bizonyos szántóföldi és egyes zöldség kultúrák esetében a SAPS támogatás hatását a jövedelmezőségre 2012-ben. Ehhez interjú készítésére nyílt lehetőségem több Gyula környéki gazdálkodóval. Az egyik fajta vállalkozáscsoport a szántófölddel rendelkező nagyüzemi illetve családi vállalkozások, amelynek búza, kukorica és napraforgó kultúráira vonatkozó költség és eredmény mutatóit vizsgáltam meg 2012-ben a rendelkezésemre bocsátott könyvelésben szereplő adataik alapján és ezek 1000 forintra kerekített átlagát tüntettem fel a dolgozatomban. Ehhez összegyűjtöttem – az AKI tesztüzemi rendszerének módszertani vizsgálata alapján¹³ – a talajmunkák, a vetés, műtrágyázás, az ápolás, a növényvédelem, a betakarítás, a szállítás, tisztítás, szárítás költségeit, az átlagárat valamint az igénybevett SAPS támogatást.

¹³ AKI által működtetett FADN adatbázis módszertani vizsgálata alapján. Forrás: Béládi K – Kertész R. (2013): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség és jövedelmhelyzete 2011-ben, Agrárgazdasági Információk, AKI, 2013
(<https://www.aki.gov.hu/publikaciok/publikacio/a:579/A+f%C5%91bb+mez%C5%91gazdas%C3%A1gi+%C3%A1gazatok+k%C3%B6lts%C3%A9g+%C3%A9s+j%C3%B6vedelmhelyzete>)

Az általam vizsgált másik vállalkozás típus kevesebb, mint 30 ha-on szántóföldi zöldségtermesztéssel foglalkozik. Öt szántóföldi zöldségkultúra, paradicsom, paprika, káposzta, répa, hagyma esetében gyűjtöttem össze a talajmunkák, a vetés, palántanevelés, az ültetés, a műtrágyázás, az ápolás, az öntözés, a betakarítás, a csomagolás, a marketing és a biztosítási költségeket, az átlagárat és az igénybevett SAPS támogatás összegét.

Mindkét esetben a különböző kultúrákra vonatkozóan elemeztem a SAPS támogatás a költségekhez és az eredményhez viszonyított arányát, valamint a SAPS támogatás hozzájárulását a vizsgált szántóföldi kultúrák eredményéhez az adott gazdaságban.

Megvizsgáltam továbbá a szántóföldi és a szabadföldi zöldségkultúrák esetében azok jövedelmező és eltartó képességét. Ehhez összegyűjtöttem a két vállalkozásban a foglalkoztatottak számát, az egyes kultúrák esetében a különböző munkaműveletekhez szükséges munkaidő ráfordítást.

Az általam vizsgált üzemek közül a két legjelentősebb vállalkozás vezetőjével készített mélyinterjú alapján feltártam a területalapú támogatás hatását a szabadföldi zöldségtermesztésre, különös tekintettel a fejlesztésekre, az öntözésre és a termelés területére.

Dolgozatom javaslati részében pedig a vizsgálataim eredményei, az interjúk és a munkám során szerzett tapasztalatok alapján javaslatokat teszek a Közös Agrárpolitika 2014-2020-as időszakára szóló stratégiai célkitűzésekkel, illetve a várható intézkedések hatásával kapcsolatban a kertészetre vonatkozóan.

A vizsgálat időszakának a 2012-es évet tekintem, mert erre vonatkozóan – jelen dolgozat elkészítése idején – már minden adat rendelkezésemre áll, lezárt pénzügyi évet jelent. A területalapú támogatások kifizetése pedig közelít a 100%-os szinthez, amely már lehetővé teszi a területalapú támogatások hatásvizsgálatát.

IV. Az EU integráció folyamata Magyarország szempontjából

4.1 A kapcsolatok kialakulása az Európai Közösséggel (1968-2004)

Az európai szembenállás, majd a hidegháborús időszak lezárása után a kiépülő Közös Agrárpolitika korlátozásai jelentősen megnehezítették a magyar exporttermékek piacra jutását¹⁴. Így a magyar agrárexport egyre romló helyzete sürgette, hogy lépéseket tegyünk az EGK felé.

Magyarország számára a nyugat-európai térség, de főként az EGK alapító tagországai mindig is jelentős felvevő piacot jelentettek. Ezért Magyarország és az EGK technikai

¹⁴ Pl. az EK az 1973-as vágómarha beviteli tilalma, amely eléggé megrázta a magyar agrárgazdaságot.

megállapodásokat kötött a sertéshússra, borra, juhsajtra. 1973-ban hazánk aláírta a GATT megállapodást, melynek feltételül szabták a szelektív védőzáradék¹⁵ (SSC) lehetőségét, így a mennyiségi korlátozások továbbra is megmaradtak.

Az 1988 szeptemberében aláírt magyar-EK kereskedelmi és gazdasági együttműködési megállapodás egyben hivatalos kapcsolatfelvételt jelentett Magyarország és az EGK között (Halmai, 2002), amiben leírtak szerint a mennyiségi korlátozások lebontása 1995-re volt várható, valamint 1998-ig „szuper védőzáradék” alkalmazását tette lehetővé. 1989. júliusi párizsi csúcsértekezleten a magyar és a lengyel reformfolyamatok elősegítését kezdeményezték. Ennek hatására létrejött a PHARE¹⁶- program, amely kizárólag Lengyelország és Magyarország megsegítését tűzte ki céljául. 1990-ben megkezdődtek a magyar-EK társulással kapcsolatos tárgyalások. 1991. december 16-án Társulási egyezmény megkötése, mely a külkereskedelemmel kapcsolatos kedvezményeket rögzítette Magyarország számára, amely az élelmiszerexport szempontjából jótékony hatással bírt, ugyanakkor a hazai agrárágazat egyre inkább mélypontra került, amit az EU agresszív kereskedelmi politikájával még jobban elősegített. Az Európai Tanács az 1993. júliusi koppenhágai csúcson határozta meg a közép- és kelet-európai országok számára a csatlakozásukhoz szükséges követelményeket.

4.2. Az EU-csatlakozástól napjainkig

Összesen tíz – főként közép- és kelet-európai ország – köztük hazánk is csatlakozott 2004-ben az Európai Unióhoz. A csatlakozó, jelentős agrártermeléssel rendelkező közép- és kelet európai országok az agrárágazatban felhalmozódott gondjaiknak – mindenekelőtt az ágazat tőkehiányának, romló piaci pozíciójának stb. – megoldását várták az EU-tól. Ezzel szemben az egyébként is túltermelési gondokkal küzdő Unió viszont az új tagokra inkább piacként tekintett, s nem kívánt a közösségbe új versenytársakat integrálni (Buday-Sántha, 2011). Mindezt jól mutatja, hogy az újonnan csatlakozó országok belépésük évében a jövedelemkiegészítő támogatások csupán 25%-ára voltak jogosultak.

Az Unióhoz 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakozott új tagállamok csatlakozási folyamatának lezárulásával párhuzamosan hirdették ki a KAP 2003. évi reformját, amely egy teljesen új támogatási keretrendszert vázolt fel. Így az újonnan csatlakozók számára egy

¹⁵ EK Szerződés alapján. Kivételes intézkedések (Pl.:kereskedelempolitikai korlátozás), amelyek alkalmazására akkor kerülhet sor, ha a közös piacon zavarokat okoz, vagy okozhat az import, veszélyeztetve ezáltal Amszterdami szerződés 33. cikkelyének teljesítését.

¹⁶ A Phare eredeti jelentése, Poland/Hungary: Assistance to the Restructuring of Economies.

egyszerűsített, átmeneti támogatási rendszer alkalmazásának lehetőségét kínálták fel, az egységes területalapú támogatási rendszert (SAPS).

4.2.1. Agrár- és vidékfejlesztés Magyarországon az EU-csatlakozás óta

A Strukturális Alapok felhasználásának általános szabályait meghatározó 1260/1999/EK Tanácsi Rendelet értelmében az 1. Célkitűzés hatálya alá tartozó régiókban és országokban, azaz azokban a lemaradó régiókban, ahol az egy főre jutó GDP nem éri el a közösségi átlag 75%-át (ahová Budapest és Pest megye kivétel Magyarország is tartozik), az EU által meghatározott tervezési időszakra vonatkozóan a tagállamnak stratégia dokumentumot, Nemzeti Fejlesztési Tervet (NFT) kell készítenie¹⁷.

Az EU-s vidékfejlesztési támogatások két forrásból érkeznek Magyarországra: az Európai Mezőgazdasági (pénzügyi) Alap, Garancia illetve Orientációs Részlegéből.¹⁸ Korábban a SAPARD előcsatlakozási alap a 2002-2004-ig tartó vidékfejlesztési programokat finanszírozta¹⁹.

A SAPARD - program stratégiai céljai között említhető az agrárgazdaság megerősítése, valamint a vidéki térségek adaptációs képességének elősegítése, amelynek szerepét 2004-től az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) vette át, melyet a Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból és a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (HOPE) forrásaiból finanszíroztak. AVOP célkitűzéseinél már bővültek a stratégiai célkitűzések és a támogatott jogcímek köre: versenyképes üzemi szerkezet kialakítása, élelmiszerbiztonság megteremtése, agrár- és vidéki foglalkoztatás elősegítése, állattenyésztés, erdőtelepítés támogatása.

Emellett megjelentek a közösségi kezdeményezésű Leader+ programok, melynek finanszírozási alapja megegyezett az AVOP-éval. Leader+ program célja a vidékfejlesztés támogatása, amely a helyi források feltárására irányult.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) keretében 2007 - 2013. között hazánk mintegy 1 300 milliárd forint támogatás felhasználására jogosult - az Európai

¹⁷ Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program p.5. http://sapard-avop.nvt.kormany.hu/download/d/43/10000/avop_hun_060627.pdf

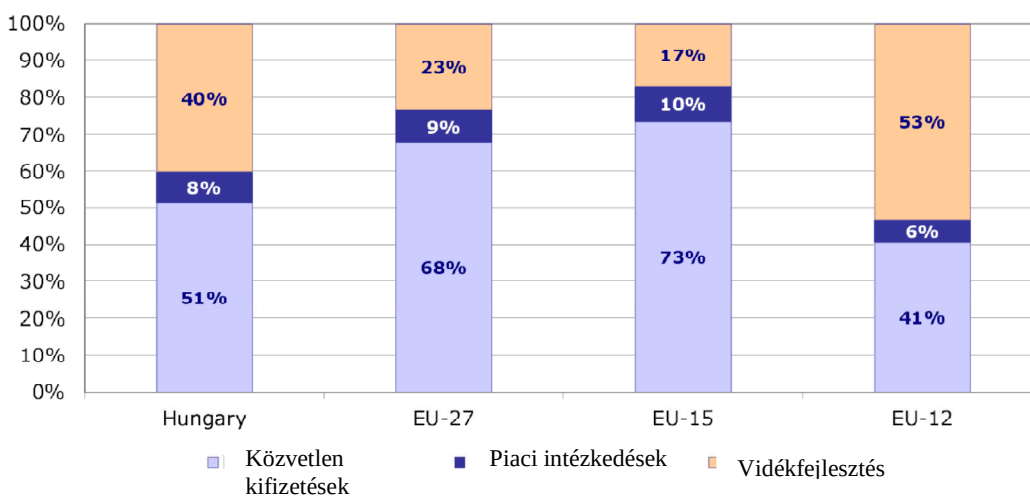
¹⁸ Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA), 1968-ban azzal a céllal hozták létre, hogy az agrárpolitika kiadásait fedezze.

¹⁹ A változó Közös Agrárpolitika átvétele Magyarországon p.30. http://szie.hu/file/tt/archivum/Baksa_Aдриenn_ertekezes.pdf

Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból, amely teljes egészében a mezőgazdaság és a vidék fejlesztésére fordítható, ahol a program főbb prioritásai²⁰:

- A mezőgazdasági, az erdészeti és az élelmiszer-feldolgozási szektorok versenyképességének javítása, a termelési szerkezetváltás elősegítése;
- A versenyképes agrárgazdaság humán feltételeinek megteremtése, különös tekintettel az innovációs készség és a piacorientált szemlélet terjesztésére;
- A fenntartható gazdálkodás garanciáinak erősítése;
- A vidéki foglalkoztatási gondok enyhítése, a jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, az életminőség javítása, a szolgáltatásokhoz való hozzájutás könnyítése;
- Helyi közösségek fejlesztése.

A KAP gyors átvétele kihívást jelentett a közép- és kelet európai országok agrárgazdaságai számára, mert úgynevezett transzformációs krízis időszakában együttesen kellett a struktúrákat megerősíteni és az EU egységes belső piacába és a közös politikák rendszerébe beilleszkedni.²¹

22

1. ábra: A KAP kiadásainak szétosztása (2007- 2011) Forrás: Agricultural Policy Perspectives Member States factsheets – May 2013 Hungary p.4. (http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/factsheets/pdf/hu_en.pdf)

²⁰ A változó Közös Agrárpolitika átvétele Magyarországon p.23
http://szie.hu/file/tti/archivum/Baksa_Aдриenn_ertekezes.pdf

²² **Az Európai Unió tagállamai**

EU-12 (1993. november 1 – 1994. december 31.): Belgium, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Spanyolország és Anglia

EU-15 (1995. január 1 – 2004. április 30.): EU-12 + Ausztria, Finnország, Svédország

EU-25 (2004. május 1 – 2006. december 31.): EU-15 + Ciprus, Csehország, Észtország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia

EU-27 (2007.január 1 – 2013. június 30.) : EU-25 + Bulgária (BG) és Románia (RO)

Az 1. ábra alapján jól látszik, hogy hazánkban a közvetlen kifizetések kisebb hangsúllyal bírnak (51%) az EU-27 és az EU-15 tagállamaihoz képest. Ugyanakkor a vidékfejlesztés 40%-os támogatottságával megelőzi az EU-27 és az EU-15 (régi) tagállamait.

Az arányokból megállapítható hogy, a közvetlen támogatások jelentősen kihatnak a mezőgazdaságára és az eltartó képességére. A KAP a közvetlen kifizetéseket, a vidékfejlesztés támogatásával próbálja kompenzálni, annak érdekében, hogy a vidék foglalkoztatottsága ne csökkenjen, illetve javuljon a termelők versenyképessége.

Magyarország tulajdoni- és birtokszerkezete jelentősen eltér az EU-15-étől és ott mégis nagyobb hangsúlyt kapnak a közvetlen kifizetések. Véleményem szerint, ennek a transzfernek az arányát érdemes lenne emelni a vidékfejlesztés hátrányára, de úgy, hogy ebből inkább a kisgazdaságok részesedjenek és ne a nagyüzemek javára történjenek magasabb kifizetések.

V. A jelenlegi EU-s területalapú támogatások ismertetése

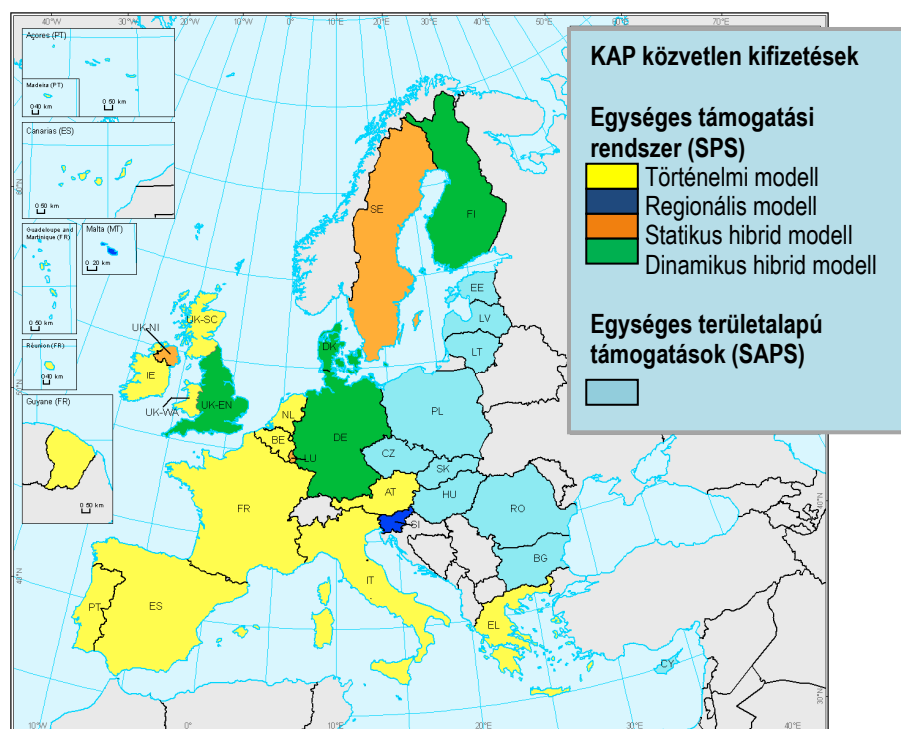
5.1. Az EU közvetlen támogatási rendszere (SAPS és SPS lényege)

A KAP 2003-as reformja a mezőgazdasági termelők közvetlen támogatásának új rendszerét vezette be, amely a mezőgazdasági termelők számára termeléstől függetlenített jövedelemkiegészítő támogatást biztosít.²³ Hatálybalépése óta ezt a rendszert alkalmazó 17 tagállam számára rugalmas végrehajtást tett lehetővé az Európai Unió. Az „egységes támogatást” évente egyszeri kifizetés formájában jut el a termelőkhöz, az őket megillető támogatási jogosultságok alapján. A mezőgazdasági termelőnek aktiválnia kell jogosultságait és évente kérelem formájában benyújtani az illetékes nemzeti hatóságoknak, a megfelelő támogatható területre vonatkozóan. Amennyiben ezzel a jogával nem él a gazdálkodó, úgy ezek a jogosultságok 2 év letelte után visszakerülnek a „nemzeti tartalékba”.

A tagállamok a támogatási jogosultságokat különböző modellek alapján számíthatják ki:

- „Történelmi modell” – amely a referencia időszakban teljesített kifizetések alapján határozza meg a támogatás mértékét
- „Regionális modell” – egy adott régió mezőgazdasági termelőire vetítve kifizetett valamennyi támogatást osztják el a támogatható hektárok számával, más néven átalánytámogatásnak is nevezik.
- „Hibrid modell” – a másik két modell keveréke, amely lehet „statikus” vagy „dinamikus”.

²³ EGYSÉGES TÁMOGATÁSI RENDSZER p.1. http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/pdf/factsheet-single-payment-scheme_hu.pdf

2. ábra: Az egységes támogatási rendszert alkalmazó országok, 2011-ben Forrás: http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/images/map-direct-payments_en.gif

5.2. Az egységes területalapú támogatási rendszer Magyarországon

Az egységes területalapú támogatások (Single Area Payment Scheme - SAPS) rendszere egy egyszerűsített jövedelemtámogatási rendszer, amelyet az EU új tagállamainak (EU-10) kínáltak fel választási lehetőségként a csatlakozásuk időpontjában. Szlovénia és Málta kivételével az összes érintett tagállam élt a lehetőséggel, köztük Magyarország is.

A SAPS egyszerűbb kifizetést jelent, mivel nem szükséges megállapítani és alkalmazni a támogatási jogosultságokat. A mezőgazdasági termelőknek azonban nem biztosítja a jogosultságok egyéni szükségleteken alapuló rugalmasságát, például értékesítési vagy bérleti (lízing) lehetőségeket.²⁴

Tehát ezt a fajta jövedelempótlást a termeléstől függetlenül igényelheti a föld jogos használója – a támogatás jogosultja, az Európai Uniótól. A támogatás forrását általában az EU Bizottság rendeletben jelöli meg az adott évre. Ezt az összeget elosztják a bázisterülettel, amiből adódik a maximális hektáronkénti támogatás. 2013-ban a SAPS bázisterület Magyarország esetében 4,829 millió hektárt jelent.

²⁴ EGYSGÉGES TERÜLETALAPÚ TÁMOGATÁSI RENDSZER p.1. http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/pdf/factsheet-single-area-payment-scheme_hu.pdf

Amennyiben a meghatározott bázisterületnél több kérelem érkezik be a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalhoz²⁵, akkor a hektáronkénti támogatás a visszaosztási ráta értékével csökkenhet. A támogatás konkrét összegét a Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) rendeletben határozza meg. A pontos hektáronkénti összeget azonban nemcsak a visszaosztási ráta befolyásolja, hanem a forint/euró árfolyamtól is függ, melyet az Európai Központi Bank határoz meg.

A vidékfejlesztési miniszter 96/2013. (X. 14.) VM rendelete alapján a 2013. évi egységes területalapú támogatás keretében hektáronként legfeljebb 233 EUR vagyis 70 442 Ft jár a terület használójának.

5.3. Az területalapú támogatás (SAPS) és a növény-termesztési kiegészítő támogatások

A SAPS támogatás esetében az adott területen nem kötelező feltétel a növény termesztése, de a területnek – a 73/2009/EK tanácsi rendelet 124. cikk (1)-(5) bekezdésében²⁶ meghatározott, a támogatás szempontjából valamennyi feltételnek meg kell felelni. Az adott gazdasági évben megművelt, vagy megfelelő állapotban tartott mezőgazdasági parcellára egy jogcímen csak egyszer nyújtható be támogatási kérelem, viszont ugyanarra a területre más jogcímen igényelhető más támogatás, például SAPS alaptámogatási kérelemmel egyidejűleg AKG²⁷ támogatásra is benyújtható a kérelem ugyanarra a parcellára.

A Koppenhágai megállapodás értelmében a 2004-ben csatlakozott új tagállamok saját nemzeti költségvetésük terhére a területalapú támogatáson felül kiegészítő nemzeti támogatást (top-up) nyújthatnak a gazdálkodóknak bizonyos növénykultúrák vagy állatok tartása esetén.

Az EU legtöbb új tagállamában a kiegészítő nemzeti közvetlen támogatás az állattenyésztési ágazatokra vagy azon ágazatokra vonatkozik, ahol az általános uniós támogatási rendszer sokkal magasabb hektáronkénti támogatási rátát eredményezne, mint a (SAPS) támogatási rendszer²⁸. Így a támogatási szintbeli különbség a top-up-pal kompenzálható. A csatlakozás évében ez nem lehetett magasabb az érvényes közösségi jog szerinti szint 55 százalékánál (25+30 százalék).

²⁵ Az EU támogatások kifizető ügynöksége Magyarországon

²⁶ 23/2013. (IV. 9.) VM rendelet az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból finanszírozott egységes területalapú támogatás, valamint az ahhoz kapcsolódó átmeneti nemzeti támogatások 2013. évi igénybevételével kapcsolatos egyes kérdésekről 2. § 14. pontjában foglaltak szerint

²⁷ Agrár-környezetgazdálkodási támogatás (AKG) normatív, területalapú, vissza nem térítendő támogatás.

²⁸ Egységes területalapú támogatási rendszer p.1. http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/pdf/factsheet-single-area-payment-scheme_hu.pdf

2. táblázat: Top-up támogatások aránya, az EU-s kifizetésekhez viszonyítva (Forrás: FVM, 2003)

Évek	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU kifizetés %- a	25	30	35	40	50	60	70	80	90	100
EU kifizetések +30% nemzeti forrás	55	60	65	70	80	90	100	100	100	100

Az egységes területalapú támogatás alapjául szolgáló mezőgazdasági területnek el kell érni legalább az 1 hektárt, ezen belül egy parcella támogatható mérete nem lehet kisebb 0,25 hektárnál. A szőlő- és gyümölcsültetvények esetében a hazai elaprózódott birtokstruktúrához igazodóan a támogatható területnek a 0,3 hektárt meghaladó ültetvény után fizethető ki támogatás. A kifizetés feltétele az úgynevezett „kölcsonös megfeleltetési rendszer”²⁹ előírásainak betartása. A „Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot” feltételeinek meg kell feleljen a terület, melyet az 50/2008. (IV. 24.) FVM rendelet tartalmaz³⁰

A támogatások kifizetéséhez elengedhetetlen EU-s agrárinformációs rendszerek működtetése. Ezen belül a primer információs rendszerek Kapronczai (2000) szerint a következők:

- az **agrárstatisztika**, amely az EUROSTAT által az Unión belüli folyamatokról és tendenciákról nyújt statisztikai információkat,
- az FADN vagy **Testüzemi rendszer**, amely az EU egyik legnagyobb információs rendszere, feladata a gazdaságok pénzügyi folyamatainak nyomon követése,
- a **Piaci Információ Rendszer**, amelynek célja a termelők tájékoztatása a főbb piaci folyamatokról,
- végül, a támogatások elnyerését szolgáló információs elemek összessége, ezek közül kiemelendő az **IIER**, azaz az Integrált igazgatási és Ellenőrzési Rendszer³¹, amely a támogatások, illetve kifizetések elszámolását és ellenőrzését végzi.

Az IIER alkalmazásához szorosan kapcsolódnak a térképi alapú információs rendszerek, például a MePAR.³² A támogatásra jogosult területeket a mezőgazdasági parcellaazonosító rendszerben (MePAR) kell regisztrálni, az állatokat, pedig azonosító számmal kell ellátni. (Pl.: füljelző) (Buday-Sántha, 2011)

²⁹ 73/2009/EK rendelet a közös agrárpolitika keretébe tartozó, mezőgazdasági termelők részére meghatározott közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott egyes támogatási rendszerek létrehozásáról a (3.) bekezdésekben foglaltak szerint

³⁰ Tájékoztató a 2013. évi - egységes kérelemben igényelhető területalapú támogatás (SAPS), - növényi termeléshez kötött, átmeneti nemzeti támogatás, valamint – egyéb kiegészítő támogatások rendszeréről. p. 4-5.

³¹ EU Tanács 3508/92/EGK rendelete alapján

³² Az EU Agrártámogatási rendszerének változásai és a csatlakozás hatása a mezőgazdasági vállalkozásokra p.61. http://szie.hu/file/tti/archivum/Torone_Dunay_Anna_ertekezes.pdf

5.3.1. A területalapú támogatások kifizetésének jogszabályi háttere:

- fontosabb uniós jogszabályok: a Tanács 2009. január 19-i 73/2009/EK rendelete, a Bizottság 2009. október 29-i 1121/2009/EK rendelete, a Bizottság 2009. november 30-i 1122/2009/EK rendelete
- fontosabb nemzeti jogszabályok: 2007. évi XVII. törvény, 23/2013. (IV.9.) VM rendelet, 22/2013. (IV.8.) VM rendelet

5.3.2. Az egységes terület alapú támogatások mértéke és forrásai

A SAPS bevezetésének évében az EU15-ök támogatottsági szintjének 25%-át kapták az 2004-ben csatlakozó országok a belépésük idején. Ennek több oka is van: az új tagországok a költségvetési ciklus második felében léptek be az Unióba és a KAP támogatási rendszerébe, a rendelkezésre álló keretet nem bővítették az újonnan csatlakozó országok számára. A régi tagországok termelői számára fokozatosan kívántak versenyhelyzetet teremteni az új tagországok támogatási szintjének fokozatos közelítésével. Végül meg kell említeni az új tagországoknak nyújtott derogációkat a környezetvédelmi előírások alkalmazása vagy a termőföldtulajdon tekintetében.

A SAPS támogatási szint folyamatos emelkedés mellett 2013-ra elérte a 100%-ot, így a gazdálkodók előreláthatólag a 96/2013 VM rendelet alapján 2013-ban legfeljebb 70 442 Ft/ha támogatáshoz juthatnak. Az agrár- és a vidékfejlesztési támogatások mintegy 691 milliárd forintot tesznek ki, melyből több mint 561 milliárd forint képezi a közösségi forrást. Mivel a 2013-as tényleges kifizetési adatok még nem álltak rendelkezésünkre, így számításainkhoz a 2012-es adatokat használtuk fel. Az Európai Központi Bank (EKB) határozza meg minden évben az egységes területalapú támogatásoknál használt forint-euró átváltási árfolyamot, ami alapján a 2012. évi SAPS maximális értéke 213,99 euró/hektár, mely a fenti átváltási árfolyammal számolva 60 963 Ft/ha-nak felel meg. A bázisterület túligénylése következtében az MVH arányosan visszaosztást alkalmaz, ezáltal csökken a ténylegesen kifizetett összeg. A 2012-es évben az egységes területalapú támogatások hektáronkénti ténylegesen kifizetett összege 56 911 forint, amely 4,829 millió hektár bázisterületre vonatkozik.

3. táblázat: Magyarország által az EU csatlakozás óta igénybevett SAPS támogatás (saját szerkesztés)

Pénzügyi év	Kifizetett összes SAPS támogatás (Millió EUR)	Támogatásban részesülők száma	Ténylegesen támogatásban részesült terület nagysága	Átalány támogatás összege	
				EUR/ha	Ft/ha
2005	316	203 400	4 875 082	70,22	17 992
2006	367	202 760	4 964 494	86,21	21 518
2007	447	197 980	5 000 349	102,29	24 421
2008	543	193 630	5 005 292	105,52	25 528
2009	683	185 140	4 950 146	132,83	31 429
2010	821	182 800	4 942 619	174,48	46 535
2011	954	178 300	4 975 722	198	58 073
2012	1 000*	170 000	4 968 970	213,99	60 963
2013**	1 200		4 829 000	233	70 442

*285 Ft/EUR árfolyamon számolva, a kifizetés pontos összege Ft-ban áll rendelkezésre

**2013 évi kifizetés folyamatban van

Forrás: http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/index_en.htm, European Commission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development, FVM és MVH

A 3. táblázat jól szemlélteti az egységes területalapú támogatások alakulását Magyarországon. Kiolvasható, hogy a 2008-as pénzügyi évtől, jelentősen megemelkedik az átalánytámogatás, mivel 2007-es évtől évente 10%-kal emelkedik a SAPS kifizetés hektáronkénti átalányösszege. Érdekes a támogatásban részesülők számának alakulása, amely fokozatosan csökken, holott a támogatás ezzel szemben folyamatosan növekszik. Az egyre nagyobb támogatási keretet csökkenő számú kedvezményezett veszi igénybe, ami két hatásra enged következtetni, egyrészt a kistermelők egy része felhagy a termesztéssel és kivonul az ágazatból, másrészt folyamatos területkoncentráció (birtokkoncentráció) zajlik le a mezőgazdasági üzemek esetében.

Más források is azt támasztják alá (Halmai, 2007, Buday-Sántha 2011), hogy az Unió csatlakozását követő időszakban a mezőgazdaságban tevékenykedő vállalkozások száma fokozatosan csökkent, amelynek okai a megfelelő szaktudás hiánya, a társadalmi, illetve kor összetételbeli torzulások, vagy az előnytelen gazdaságstruktúra lehetnek. Főként a 10 ha alatti területen gazdálkodók vonultak ki a termelésből. Manapság pedig a koncentrált nagybirtokok, melyek akár több száz hektáron gazdálkodnak, jelentősen részesednek a támogatásokból.

5.4. A kertészetekre vonatkozó támogatások

1. A 23/2013. (IV. 9.) VM rendelet alapján igénybe vehető héjas gyümölcsűekre vonatkozó nemzeti támogatás

Területi kritériuma: A SAPS, illetve a héjas gyümölcsűek átmeneti nemzeti támogatása esetében az igénylés alapjául szolgáló terület egység (tábla) támogatható területének el kell érnie a 0,25 hektárt.

Támogatás feltételei: A termelők csak dió, mogyoró, illetve a mandula fajok termesztése esetén vehetik igénybe a támogatást. A fa- /bokorállomány számát terület egységre vetítve kell megadni, melynek el kell érnie a minimális értéket, így a dió esetében a 80 fa/hektárt, mandulánál a 200 fa/hektárt, mogyorónál pedig a 400 bokor/hektárt.

2. Az elkülönített zöldség-gyümölcs támogatás - 22/2008. (II. 28.) FVM rendelet

Támogatás feltételei: az a termelő jogosult zöldség-, gyümölcstámogatásra, aki a 2006/2007. évben közvetve termelői szervezeten keresztül zöldség-gyümölcs feldolgozóipari támogatásban részesült, vagy számára a jogosultság átirásra került. SAPS-ra jogosult, termelői szervezetnek tagja volt és a jogszabályban meghatározott kötelezettségeinek eleget tett.³³

3. Elkülönített bogyós gyümölcs támogatás - 33/2012. (IV. 2.) VM rendelet alapján

Támogatás feltételei: támogatásra az a termelő jogosult, aki rendelkezik az MVH által nyilvántartott elkülönített bogyós gyümölcs-támogatási jogosultsággal. Az a termelő kaphat támogatási jogosultságot, aki 2012-ben az igénylést beadta, valamint már 2008-ban kapott málna, illetve földieper terület alapján SAPS támogatást. A jogosultság mértéke azonos a megállapított terület nagyságával.

4. Az EMVA-ból a mezőgazdasági területek erdősítésének támogatása - 88/2007. (VIII. 17.) FVM rendelet alapján (EMVA MgTE)

5. Az ültetvények korszerűsítéséhez, telepítéséhez nyújtandó támogatás - 75/2007. (VII. 27.) FVM rendelet alapján (EMVA ültetvénykorszerűsítés)

Támogatás feltétele: Csak azon kérelmezők nyújthattak már be kifizetési kérelmet, akik csak ápolási költségeket szeretnének elszámolni, illetve akiknél a támogatási határozat közlésének dátuma 2010. évi, illetve annál későbbi, és/vagy az érintett ültetvényre vis maior eseményt jelentettek. A gazdálkodó nem állhat végrehajtási eljárás alatt gazdálkodási tevékenységével összefüggően

6. Az agrár-környezetgazdálkodási támogatás - 61/2009. (V. 14.) FVM rendelet alapján (EMVA-AKG)

³³ Tájékoztató a 2013. évi - egységes kérelemben igényelhető területalapú támogatás (SAPS), - növényi termeléshez kötött, átmeneti nemzeti támogatás, valamint – egyéb kiegészítő támogatások rendszeréről. p. 16.

A támogatás célja: az agrár-környezetgazdálkodási kifizetések célja, a természeti erőforrások megvédése és fenntartásának biztosítása, valamint az élelmiszerbiztonság elősegítése és növelése.

A környezetvédelmi célkitűzéseket ágazati szinten valósítja meg, a természeti értéket, a gazdálkodást körülvevő tájat, a termőföldet, a vizeket megőrzi, és lehetőség szerint javítja állapotukat; elősegíti az ország mezőgazdasági-természet védelmi helyzetének megőrzését, javítását. Hozzájárul a fenntartható mezőgazdaság kialakításához, minőségi és biztonságos termékek előállításához, ezáltal a mezőgazdasági teljesítőképességének fokozásához. A műveletlen gyepek és felhagyott szántó területeket kulturált állapotba hozza, amivel tájfenntartó tevékenységet végez;- a táj képének rendbetétele, esztétikus termelési környezet létrejötte a vidék turisztikai potenciálját is fejleszti, így az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javítása elősegíti a foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítését a vidéki térségekben, ami alternatív jövedelemszerzési lehetőségeket alakíthat ki. Az életminőség a fejlődő vidékkel és a bevételek biztosításával emelkedik, amely hozzájárul a vidékfejlesztés sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez és a szemléletváltás elősegítéséhez, és a magas genetikai értékkel rendelkező állatállományok megőrzéséhez.

7. A zöldség, gyümölcs és a dohány szerkezetátalakítási nemzeti program támogatása - 29/2010. (III. 30.) FVM rendelet alapján

Támogatás feltételei: Az a termelő veheti igénybe ezt a támogatást, aki belépett a 2010. vagy 2012. évben a szerkezetátalakítási támogatási rendszerbe, valamint rendelkezik az MVH- tól határozatban megállapított zöldség, gyümölcs és dohány szerkezetátalakítási támogatási jogosultsággal. Támogatási jogosultságot, pedig olyan termelők kaphatnak, akik 2009-ben zöldség (spárga, fűszerpaprika, torma, dinnye,), gyümölcs (alma, körte, cseresznye, meggy, sárgabarack, őszibarack, szilva) vagy dohányt termesztettek és a haszonnövényekre előírt mennyiségű élőmunka ráfordítást biztosított hektáronként. A jogosultság további feltétele a tevékenységből származó árbevételnek el kell érnie a 300 000 Ft-t hektáronként.

8. Nem termelő mezőgazdasági beruházásokhoz nyújtandó támogatások - 33/2008. (III. 27.) FVM rendelet alapján (EMVA-NTB)

Kifizetett összeg (2012): 485 983 376 Ft

Támogatott terület nagysága (2012): 8 539 ha

9. Kertészeti ültetvények korszerűsítéséhez, korszerű ültetvények létesítéséhez nyújtandó támogatások - 35/2010. (IV. 9.) FVM rendelet alapján (EMVA-KÜK)

Azok jogosultak kifizetési kérelem benyújtására, akik rendelkeznek támogatási határozattal, és a beruházást megvalósították. A 35/2010. (IV.9.) FVM rendelet 6. §-a szerint a megvalósításra a támogatási határozat jogerőre emelkedésétől számított 24 hónap áll az ügyfél rendelkezésére. Így lehetősége van arra, hogy a kifizetési kérelemben nem tünteti fel a teljes területet, vagy a beruházás összes elemét, amelyről a támogatási határozata rendelkezik.

Támogatás feltétele: A gazdálkodó szervezet vagy természetes személy nem állhat csőd-, fel-, végelszámolási, illetve adósságrendezési eljárás alatt. A kifizetés felsőfokú kertészeti végzettséghez, ilyen végzettséggel rendelkező alkalmazásához vagy szaktanácsadó igénybevételéhez kötött 50 ha-t meghaladó ültetvény esetén.

10. A mezőgazdasági biztosítás díjához nyújtott támogatás - 143/2011. (XII. 23.) VM rendelet alapján (biztosítási díjtámogatás)

Támogatás feltétele: Azok a mezőgazdasági termelők jogosultak a támogatásra, akik az egységes kérelemben bejelentett, szántóföldi kultúrák termelésére, valamint ültetvény művelésére szolgáló mezőgazdasági területre a 143/2011 (XII. 23.) VM rendelet szerinti „A”, „B” vagy „C” típusú mezőgazdasági biztosítási szerződést kötnek.

„A” típusú ún. csomagbiztosítás keretében a 143/2011. (XII. 23.) VM rendeletben meghatározott károk mindegyikére együttesen köthető biztosítás szántóföldi növényekre, bor- és egyéb szőlőre, almára, körtére is.

„B” típusú biztosítás keretében nagyrészt zöldséggyümölcs kultúrákra, illetve egyes szántóföldi növényekre köthető biztosítás jégeső, téli fagy, vihar és tűzkár nemekre. „C” típusú biztosítás az „A” és „B” típusú biztosításokon kívüli konstrukciókat tartalmazza.

Az egységes kérelem benyújtási határideje 2013. május 15. Ezt követő benyújtás esetén - még 2013. június 10-éig igényelhető a támogatás - a megállapított támogatási összeg munkanaponként 1%-kal csökkentésre kerül.

Támogatás mértéke: A nettóbiztosítási díj legfeljebb 65%-a mértékű támogatás vehető igénybe. A támogatási keret túligénylése esetén a támogatási csökkentése a szerződések alábbi sorrendjében történik: „C” típusú biztosítások legfeljebb 30%-ig. „B” típusú biztosítások legfeljebb 40%-ig, „A” típusú biztosítások legfeljebb 55%-ig.

11. Gyümölcs és kertészeti ültetvények korszerűsítéséhez, létesítéséhez nyújtandó támogatások - 55/2011. (VI. 10.) VM rendelet alapján (EMVA GYÜK)

Támogatás feltétele: A gazdálkodó személy vagy szervezet nem állhat csőd-, fel-, végelszámolási, illetve adósságrendezési eljárás alatt. A kifizetési kérelemhez mellékelni kell a kötelező szervezett képzésen való részvételtől szóló igazolást és a jogerős

üzemeltetési vízjogi engedély hiteles másolatát, ha a kérelmező víztakarékos öntözési rendszer kiépítését is, ha vállalta.

4. táblázat: Az egységes területalapú támogatások (SAPS) és a kertészet számára terület alapon fizetett egyéb támogatások 2012-ben

	Kultúra/jogcím	Kifizetett összeg (Ft)	Támogatott terület (ha)	Átlag támogatási összeg (Ft/ha)	Jogcímek aránya*
	EMGA összesen	348 441 575 675			100%
1.	Közvetlen kifizetés (SAPS+top-up)	320 628 019 638			92%
2.	héjas gyümölcsűekre	384 564 037	6 757	56 913	0,11%
3.	elkülönített zöldség-gyümölcs	1 344 656 850	23 627	56 912	0,38%
4.	elkülönített bogyós	5 774 199	101	57 170	0,00%
5.	zöldség, gyümölcs, dohány szerkezetátalakítás	9 102 319 445	159 939	56 911	2,61%
	EMVA összesen	176 800 405 724	1 284 288		100%
6.	mezőgazdasági területek erdősítése	4 848 833 095	85 200	56 911	2,74%
7.	AKG	66 912 236 062	1 175 734	56 911	37,84%
8.	nem termelő mg-i beruházásokhoz	485 983 376	8 539	56 913	0,27%
9.	kertészeti ültetvények korszerűsítése	568 456 773	9 988	56 914	0,32%
10.	gyümölcs és kertészeti ült. korszerűsítése	137 347 139	2 413	56 920	0,08%

* az összes támogatási jogcímre történt kifizetéshez képest az adott alapból (EMVA-ból vagy EMGA-ból)

Forrás: A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal honlapja

(<http://mvh.gov.hu/portal/MVHPortal/default/mainmenu/eredmenyek>, letöltés: 2013.10.20.) (Saját szerkesztés)

Az EU 25 féle jövedelemkiegészítő támogatása között 11 féle jogcímen kérelmezhet a kertész ültetvényhez kötött EU támogatást, ami a teljes kertészeti tevékenységet lefedi. A támogatás mértéke az adott tevékenység hektárra vetített költségéhez viszonyítva eltérő. A kertészeti ültetvények után is igénybe vehető támogatások legnagyobb hányadát az agrár – környezetgazdálkodási támogatás képezi. Előnye, hogy EMVA-ból finanszírozott és más SAPS támogatással is lehet egyszerre kérvényezni. Terület, állatlétszám alapú vissza nem térítendő támogatás. A támogatás igénylésének feltételeiben a „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” előírásainak betartásán és az előírt kemikáliák használatán túl egyéb a kertészetek számára sokszor nehezen teljesíthető szempontok is szerepet játszanak. Emiatt az AKG támogatást egyik általam vizsgált kertészet sem tudta igénybe venni, így az üzemi vizsgálatomban nem szerepelt.

VI. A SAPS támogatás hatása a szántóföldi zöldségtermesztésre

Ebben a fejezetben összehasonlítom a szántóföldi és a zöldségkultúrákra vonatkozó termelési költségeket, a keletkező eredményeket a támogatás összegével, valamint az eltartó képességet. Megvizsgálom továbbá a termesztés során történő foglalkoztatottságot az elemzésbe bevont két üzemet illetően. Ennek alapján a termelési módok hasznosságát és jelentőségét szeretném megállapítani. A termesztés területi változásainak időbeli nyomon követésével meghatározható a támogatás hatása.

6.1. A szántóföldi és zöldség kultúrák összehasonlítása

6.1.1 Vetés szerkezetek alakulása Magyarországon 2008- 2012 között

A hazai növénytermesztés bruttó kibocsátásának 2/3-a a szántóföldi növénytermelésből, 1/3-a zöldség, szőlő- és gyümölcstermesztésből származik.³⁴

Manapság az időjárás jelentősen megnehezíti a gazdák helyzetét, hol a belvíz, hol pedig az aszály károsítja a termést. A gabonafélék vetésszerkezeti aránya az utóbb időszakban folyamatosan csökkent, ezt elsősorban a kalászosok területének visszaesése okozta. A gabonafélék közül a kalászosok termelése során nagyobb az időjárási változásokból keletkező sérülékenységek.

Az 5. táblázatból jól látható, hogy az elmúlt öt évben a szántó terület nagysága 4%-kal, a konyhakert 14%-kal, a gyümölcs ültetvények felülete 6%-kal, a gypé pedig 25%-kal csökkent. Ugyan a KSH adatai szőlő esetében 2009 és 2010-re területnövekedést mutatnak, de ki kell hangsúlyoznunk, hogy ez az az időszak, amikor Magyarország EU támogatással közel 5000 ha szőlőültetvényt vágott ki. A KSH adataiból egyértelműen kiderül a kertészeti kultúrák csökkenése, felületnagyságának visszahúzódása az elmúlt 4 év során.

5. táblázat: A mezőgazdasági földhasználat művelési ágak szerinti megoszlása és alakulása Magyarországon 2008-2012 között (2008-hoz viszonyítva)

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	2012
	%	%	%	%	%
Szántó	100,00	99,97	95,99	95,99	96,02
Konyhakert	100,00	100	84,81	84,81	84,60
Gyümölcsös	100,00	100,20	95,13	93,81	94,01
Szőlő	100,00	100,24	100,24	99,39	98,79
Gyep	100,00	99,45	75,52	75,15	75,15
Összes:	100,00	99,89	92,28	92,18	92,20

Forrás: Saját szerkesztés (KSH adatok alapján)

³⁴ A változó Közös Agrárpolitika átvétele Magyarországon p.29.
http://szie.hu/file/tt/archivum/Baksa_Adrienn_ertekezes.pdf

6. táblázat: Földterületek nagysága művelési áganként

Megnevezés	2008 (ezer hektár)	2009 (ezer hektár)	2010 (ezer hektár)	2011 (ezer hektár)	2012 (ezer hektár)
Szántó	4 502,80	4 501,60	4 322,10	4 322,30	4 323,60
Konyhakert	96,1	96,1	81,5	81,5	81,3
Gyümölcsös	98,5	98,7	93,7	92,4	92,6
Szőlő	82,6	82,8	82,8	82,1	81,6
Gyep	1 009,80	1 004,20	762,6	758,9	758,9
Összes:	5 789,70	5 783,30	5 342,70	5 337,20	5 338,00

Forrás: Saját szerkesztés (KSH adatok alapján)

6.1.2 A szántóföldi kultúrák költségei és eredményei 2012-ben

Szeretném az alábbiakban bemutatni, milyen arányt képvisel az EU területalapú támogatása (SAPS) az éves termelési költségek, illetve a bevételek és az eredmény szintjén a Gyula környéki szabadföldi zöldségtermesztést és szántóföldi növénytermesztést folytató vállalkozások eseteiben. Ennek során a legreprezentatívabb kultúrák termesztésének költségeit, árbevételeit, és eredményeit hasonlítom össze a támogatás összegével.

Ehhez összegyűjtöttem a felmerült költségeket (a talajmunkák, a vetés, műtrágyázás, az ápolás, a növényvédelem, a betakarítás, a szállítás, tisztítás, szárítás költségeit), valamint terméseredményeket, az átlagárakat és az igénybevett SAPS támogatást.

7. táblázat: A szántóföldi kultúrák költségei és eredményei (kerekítve) 2012-ben hektáronként

GOF növények termelési költségei és bevételei

	kukorica Ft/ha	búza Ft/ha	napraforgó Ft/ha
talajmunkálatok	80 000	60 000	80 000
mélylazítás 70 cm-ig egy évre eső	10 000	10 000	10 000
szántás előtti tárcsázás	12 500		12 500
szántás 16-22 cm		19 000	
mélyszántás 34-40 cm	27 500		27 500
szántás utáni tárcsázás	12 500	10 500	12 500
kombinatorozás	8 500	8 500	8 500
vetés	8 000	7 000	8 000
gyűrűshengerezés	5 000	5 000	5 000
sorművelés	6 000		6 000
műtrágyázás	80 000	80 000	80 000

	kukorica	búza	napraforgó
	Ft/ha	Ft/ha	Ft/ha
vetőmag	40 000	40 000	40 000
vetés	10 000	10 000	10 000
palánta			
kiültetés			
vegyszerezés	50 000	50 000	50 000
kapálás			
öntözés			
betakarítás géppel	22 000	22 000	22 000
betakarítás kézi			
szállítás-tisztítás - szárítás	50 000	30 000	30 000
csomagolás			
költség összesen	342 000	292 000	322 000
SAPS/költségek	0,18	0,21	0,19
átlagtermés (kg/ha)	4 500	5 500	3 300
átlagár (Ft/kg)	65	65	120
átlag bevétel	292 500	357 500	396 000
eredmény	-49 500,00*	6 5500	7 4000
2012 évi SAPS támogatás	60 963	60 963	60 963
SAPS/eredmény	-1,23	0,93	0,82
átlagos eredmény	30 000		

***Megjegyzés:** A 2012-i évi rendkívüli aszály a kukoricatermelést átlagosan veszteségesé tette

Forrás: Saját szerkesztés - A fenti költség számítást a Gyula környéki GOF szántóföldi termesztek 2012-ben ténylegesen felmerült költségei és eladási árai alapján készítettem. (termesztési adatok alapján)

Mindkét esetben - a különböző kultúrákra vonatkozóan - elemeztem a SAPS támogatás költségeihez, bevételhez és eredményhez viszonyított arányát, azt, hogy milyen mértékben járult hozzá a SAPS támogatás a vizsgált szántóföldi kultúrák eredményéhez az adott gazdaságban.

A 7. táblázatban szereplő növények a szántóföldi kultúrák legjelentősebb képviselői, melyeknek termelése hosszú idő óta a mezőgazdaságunk eredményeinek meghatározói. A termesztésük az ország területén egységes technológia és fajta rendszer szerint folyik, melyek hasonló költségekkel és eredményekkel párosulnak. Egyes területeken, illetve egyes években jelentős eltérés mutakozhat, de a hosszú évek átlaga kiegyenlíti az ingadozást. (Nem mindig ugyanott van árvíz, eső, aszály, stb. hanem váltakozva – kiegyenlítőten.)

A táblázat alapján a GOF kultúrák éves termelési költségei 292 000 Ft és 342 000 Ft között mozogtak, amihez képest a bevételek 295 500-396 000 Ft-ot értek el. Az eredmények

között 49 500 Ft veszteség érte átlagosan a kukoricát termelőket, viszont a búza és a napraforgó nyereséget hozott 65 500 Ft, illetve 74 000 Ft mértékben hektáronként.

E mutatók mellett a 60 693 Ft/ha támogatás rendkívül jelentős. Ha GOF átlagos eredményét a 30 000 Ft-ot vetjük össze, több mint kétszerese a támogatás. Ha nem vetne valaki, csak évente 4 alkalommal lekasználá a szántóját, akkor is kb. 30 000 Ft támogatása maradna. Ez egy 100 hektár területtel rendelkező tulajdonost 3 millió Ft tiszta jövedelemhez juttathat. Kockázat csekély, beruházás gyakorlatilag nulla, foglalkoztatás szintén a nullához közelít. A támogatás üzenete a 9. táblázat adatai alapján az, hogy ne termelj semmit, tartsd kultúrállapotban a területed és várd a támogatást, ami az EU-s támogatás eredeti céljával nehezen összeegyeztethető. Noha az lenne ennek a támogatásnak a célja az EU részéről, hogy a tagországnak a támogatásból adódó és versenyképesség javítására irányuló lehetőségét kellene megragadni és oly módon alakítani a támogatás felhasználását, hogy az a lehető legjobb legyen a nemzetgazdaság, végső soron az egész ország számára. Az, hogy végül sokan felhagynak a termeléssel nem lehet értelmes agrárpolitikai célkitűzés.

Sokkal inkább azokat kell támogatni, akik termelnek, foglalkoztatnak, kockáztatnak és fellendítik a vidéket. A kertészeti kultúrák alapvetően idetartoznak, amelyeknek a termelési mutatóit és megfelelő adatait az alábbiakban mutatom be.

6.1.3. A szabadföldi zöldségtermesztés költségei és eredményei 2012-ben hektáronként

8. táblázat: A szabadföldi zöldségtermesztés költségei és eredményei 2012-ben hektáronként ÁFA nélkül

A zöldségtermesztés költségei és bevételei (Ft/ha)

	paprika	paradicsom	káposzta	zöldség-répa	hagyma
talajmunkák	100 000	100 000	100 000	140 000	140 000
mélylazítás 70 cm-ig egy évre	10 000	10 000	10 000		
szántás előtti tárcsázás	12 500	12 500	12 500	12 500	12 500
mélylazítás 70 cm				35 000	35 000
mélyszántás 34-40 cm	27 500	27 500	27 500		
szántás utáni tárcsázás	12 500	12 500	12 500	12 500	12 500
kombinátorozás	8 500	8 500	8 500	17 000	17 000
spec. magágy készítés				38 000	28 000
vetés	9 000	9 000	9 000	25 000	20 000
gyűrűshengerezés					
hengerezés					16 000
sorművelés	20 000	20 000	20 000		
műtrágyázás	150 000	150 000	150 000	150 000	150 000
vetőmag	500 000	200 000	180 000	180 000	350 000

A zöldségtermesztés költségei és bevételei (Ft/ha)

	paprika	paradicsom	káposzta	zöldség-répa	hagyma
vetés				50 000	50 000
palántanevelés	600 000	450 000	550 000		
kiültetés	130 000	130 000	130 000		
vegyszerezés	130 000	130 000	130 000	200 000	200 000
kapálás	130 000	130 000	130 000	130 000	130 000
öntözés	700 000	500 000	600 000	900 000	900 000
betakarítás gépi				40 000	40 000
betakarítás kézi	650 000	650 000	550 000	650 000	530 000
csomagolás	150 000	200 000	90 000	130000	120 000
marketing	90 000	85 000	90 000	90000	90 000
biztosítás	80 000	80 000	80 000	80000	80 000
Egyéb költségek	70 000	60 000	80 000	80000	80 000
költség összesen:	3 480 000	2 865 000	2 860 000	2820000	2 861 000
SAPS/költségek	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
átlagtermés (kg/ha)	69 000	75 000	80 000	59000	65 000
átlagár (Ft/kg)	60	48	43	60	54
átlag bevétel	4 140 000	3 600 000	3 440 000	3 540 000	3 510 000
átlagos eredmény	660 000	735 000	580 000	720000	649 000
eredmények átlaga	668 800				
SAPS/eredmény	0,09	0,08	0,11	0,08	0,09
2012 évi SAPS támogatás	60 963	60 963	60 963	60 963	60 963

Forrás: Saját szerkesztés (A fenti költség számítást a Gyula környéki szántóföldi kertészek 2012-ben ténylegesen felmerült költségei és eladási árai alapján készítettem termesztési adatok alapján)

A 8. táblázat alapján a kertészeti kultúrák éves termelési költségei 2 820 000 Ft-3 480 000 Ft között voltak, amihez képest a bevételek 3 440 000-4 140 000 Ft-ot értek el. Az eredmények között csak aktívum volt 580 000 Ft-735 000 Ft mértékben hektáronként. E mutatók mellett a 60 693 Ft/ha támogatás jelentéktelen, az eredmény 10%-t sem teszi ki. Ha az átlagos eredményt a 669 000 Ft-t vetjük össze, több mint tízszerese a támogatásnak.

Az általam vizsgált kertészetek költségei 2012-ben relatíve magasak. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy a zöldségkultúráknál a szélsőséges időjárási hatások hatványozottabban befolyásolják az átlagos ráfordítás szükségletet és az évek közötti ingadozások is markánsabban jelentkeznek, mint a szántóföldi kultúrák esetében. A termelési költségek is igen széles intervallumban mozognak, a szélsőértékek között a gazdaságok technológiai fejlettségétől és költséghatékonyságtól függően akár 2-3-szoros különbséggel is találkozunk (9. táblázat). Ráadásul az alkalmazott technológiától, gépesítéstől, valamint a piaci céltól (friss fogyasztás, feldolgozási célú előállítás) is jelentős mértékben függenek a költségek. Z.

Kiss (2012) megállapítja, hogy például paradicsom esetében ugyan országosan eltérő mértékben, de emelkedő tendenciát mutatnak a költségek, ahol a legerősebb költségnövekedés a növényvédelemnél, a gépi munkánál és a műtrágyánál következett be.

A költségekhez hasonló, jelentős mértékű ingadozás figyelhető meg az ágazati eredményt illetően is egyik évről a másikra. A 2012-es évben a rendkívüli szárazság miatt a legjelentősebb költségeket az öntözés tette ki, valamint hasonló nagyságrendű tételeket jelentett a szaporítóanyag, a palántanevelés és a kézi betakarítás az általam vizsgált kertészetekben.

9. táblázat: Néhány kertészeti termék termelési költsége és megoszlása, valamint jövedelmi helyzete

Termék	Meghatározó árutermelő gazdaságok átlaga (Ft/ha)		Termelési költség megoszlása 2011 (Ft/ha)	Ágazati eredmény (Ft/ha)	
	2010	2011		2010	2011
Zöldpaprika	1 518 351	2 213 542	1 474 227 – 2 903 168	648 290	1 025 794
Paradicsom	761 495	1 064 393	762 465 – 1 382 583	292 280	679 975
Fejeskáposzta	1 061 692	1 050 778	589 033 – 1 640 073	677 831	122 527

Forrás: AKI, 2013

A zöldségtermesztés jövedelmezősége kedvező képet mutat, de hihetetlen erőfeszítést jelent a termelők részéről, amit a 10. táblázat igazol. A kockázat sem jelentéktelen, mert az éves 3,8 millió Ft átlagos költség rettenetes kockázattal jár, elsődlegesen a piac kiszámíthatatlansága miatt. Ha piaci válság alakul ki valamelyik évben és eladhatatlan a termék, akkor gyakorlatilag a vagyona is rámehet a termelőnek.

6.1.4. Jövedelmező és eltartó képesség vizsgálata

A vizsgált kertészetek átlagos eredménye: 668 800 Ft/ha. Ellenőrzésképpen összevetettem az általam számított mutatókat a 2013. évi EUME kalkulátor adataival és látható, hogy nagyságrendjük tekintetében megfelelnek az ott számított jövedelmezőségi értékeknek. Hasonló jövedelmi értékeket mutat az AKI elemzése is, igaz ebben az esetben a 2012-es adatok még nem álltak rendelkezésre, csak a 2010 és 2011. évre vonatkozóak³⁵ (ld 9. táblázat)

³⁵ AKI által működtetett FADN adatbázis módszertani vizsgálata alapján. Forrás: Béládi K – Kertész R. (2013): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség és jövedelemhelyzete 2011-ben, Agrárgazdasági Információk, AKI, 2013
(<https://www.aki.gov.hu/publikaciok/publikacio/a:579/A+f%C5%91bb+mez%C5%91gazdas%C3%A1gi+%C3%A1gazatok+k%C3%B6lts%C3%A9g-+%C3%A9s+j%C3%B6vedelemhelyzete>)

10. táblázat: EUME KALKULÁTOR 2013

EUME KALKULÁTOR 2013.	
SZÁNTÓFÖLDI KULTÚRÁK, KERTÉSZET, ÁLLATÁLLOMÁNY	SFH (Ft/ha)
Közönséges búza és tönköly	147 010
Szemes kukorica	164 505
Napraforgó	159 472
Szója	145 965
Friss zöldségfélék, dinnye, szamóca - szabadföldi és alacsony takarás alatt, szántóföldi vetésforgóban	667 935

Forrás: Saját szerkesztés (a 2013-as EUME kalkulátor adatai alapján)

Megállapítható, hogy a zöldségkultúrák költségeihez képest az egységes területalapú támogatás (SAPS) jóval kisebb arányt képvisel, mint a szántóföldi növénytermesztés esetében. A kertészeti termelés elindítása, átalakítása, korszerűsítése egyszeri beruházás, amely jelentős összeget igényel, de ebben az ágazatban az évente jelentkező termelési költségek is igen magasak. Az általam vizsgált vállalkozásoknál 3,5 millió Ft/ha év körül mozog, szemben a GOF növények termesztésével, amiknél a termelési költségek 300 000 Ft/ha év nagyságával.

A számításom igazolására (Hodossi, Kovács, Terbe, 2009): „1 ha zöldségtermő területen több mint 1 millió forint bruttó termelési érték előállítására került sor (2002). Összehasonlításként és a fentiek reális értelmezését segítőként meg kell említeni, hogy 1 hektár búza, illetve 1 hektár takarmánykukorica bruttó termelési értéke 100 ezer forint körül alakult. Azaz a zöldségfélék bruttó termelési értéke tízszerese a búza vagy a takarmánykukorica bruttó termelési értékének. Ez az összehasonlítás egyszerre jelzi a zöldségágazat nagy foglalkoztató, eltartó és jövedelemszerző képességét, valamint kereskedelmi jelentőségét.” Az idézet szerinti arányok a 2002-es tízszeres értékről, az én számításaim szerint már meghaladják a tizenegy-tizenkétszeres termelési értéket.

Ha az alap SAPS támogatást vesszük - ez a kertészetben szinte jelentéktelen 2 % körüli érték áll szemben a GOF növényeknél számolt 20% körüli részesedéssel. Látható, hogy a SAPS támogatás aránya a kertészeti kultúrák eredményei – átlag 668 800 Ft/ha – esetében nem haladja meg a 11 %-ot, ami nem jelentős, míg a szántóföldi növénytermesztés esetében ez az arány 70 % körüli.

A keletkező eredményeket összevetve kiderül, hogy a kertészet a 2012-ben KSH által kiszámított havi 85 960 Ft létminimum összeget,³⁶ amely éves relációban 1 031 520 Ft, 1,55 ha területen biztosítja, szemben a GOF növénytermelés 19,5 ha mutatójával, belátható a

³⁶ * KSH, Statisztikai Tükör VII. évf. 53. sz. 2013-07-10. 1. oldal

kertészeti kultúrák jóval magasabb jövedelmezősége és ezáltal a jelentősebb eltartó képessége is.

Kimutatható, hogy a támogatási politika a tömegélelmezés szempontjából fontos, alacsony áron hozzáférhető kenyér, étolaj, cukor és takarmány előállításra fókuszál, a kertészeti termelésre irányuló támogatása jelentéktelen. A problémát a támogatás hatására a GOF növények termesztése és nem termesztése közötti konfliktusban látom, mert a támogatás akkor is jár, ha csak gyommentes állapotban van a terület. Az alacsonyabb hozzáadott értéket jelentő élelmiszer alapanyagot jelentő kultúrák teret nyernek a fajlagosan sokkal magasabb hozzáadott értéket előállító kertészeti kultúrákkal szemben. Ugyanakkor a GOF növények termesztése során a hatalmas területű és alacsony munkabér-színvonalú országokkal (pl. Ukrajna, Oroszország, Kazahsztán, Argentína, Ausztrália) szemben a versenyképességünk korlátozott.

10. táblázat: Szántóföldi és zöldség kultúrák összevetése a munkaidő ráfordítás arányában

Szántóföldi kultúrák munkaidő szükséglete (órában)

	paprika	paradicsom	káposzta	zöldség-répa	hagyma	kukorica	búza	napraforgó
talajmunkák								
tárcsázás	3	3	3	3	3	1,5	3	1,5
szántás vagy m. lazítás	2,5	2,5	2,5	4	4	2,5	2	2,5
kombinátorozás	4	4	4	4	4	2	2	2
vetőágy készítés				20	10			
vetés				20	20	2	2	2
tömörítés				10	10	1,5	1,5	1,5
sorművelés	4	4	4			2		2
műtrágyázás	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	3	1,5
vetőmag								
vetés	20	20	20					
palánta gondozás	60	60	60					
kiültetés	250	150	170					
vegyszerezés	30	30	25	25	25	4	6	8
kapálás állati	6	2	2					
kapálás gépi						3	0	3
kapálás kézi	200	200	200	200	300			
öntözés	20	20	20	20	20			
betakarítás gépi					10	3	3	3
betakarítás kézi	1 250	1 250	1 250	1 300	1 250			
szárítás-tisztítás						4	4	4
csomagolás	200	180	100	250	170			
szállítás	40	40	40	40	40	4	4	4
menedzsment	220	220	200	200	200	100	100	100
összes munkaidő	2 311	2 187	2 102	2 097,5	2 067,5	131	131	135

Szántóföldi kultúrák munkaidő szükséglete (órában)

	paprika	paradicsom	káposzta	zöldség-répa	hagyma	kukorica	búza	napraforgó
éves munkaidő/fő	1 800	1 800	1 800	1 800	1 800	1 800	1 800	1 800
munkaerő igény	1,28	1,22	1,17	1,17	1,15	0,07	0,07	0,08

Forrás: Saját szerkesztés A fenti munkaidő ráfordítás számítását a Gyula környéki GOF és kertészeti szántóföldi termesztek 2012-ben ténylegesen felmerült időráfordításai alapján készítettem. (termesztési adatok alapján)

6.1.5. A foglalkoztatottság elemzése

Összehasonlítottam az egyes szántóföldi, valamint zöldség kultúrákat az élőmunka igényük alapján. Az adatokból kiderül, hogy egy 2 hektáros kertészet akár egy családot – két fő keresőt feltételezünk – is képes eltartani, mivel a terület évi munkaerő szükségletére 2,4 fő adódott, és ezt figyelembe vettük a költségeknél is (10. táblázat).

Az éves kb. 1,2 millió eredmény pedig a kertészet fejlesztését is – szerény, de elegendő mértékben – lehetővé teszi. Nyilvánvaló, hogy nem minden terület alkalmas kertészeti tevékenységre, de jelenleg nagy területeken ott sem folyik ilyen tevékenység, amely erre alkalmas lenne.

Az átlagos munkaidő ráfordítás a kertészeti kultúrákban 2200 óra/ha/év körül alakul, míg ugyanez a GOF növények esetében 130 óra/ha/év. Ha az egy főre vetített munkaidőt 1800 óra/év mértékben rögzítjük, akkor látható, hogy a kertészeti kultúrák hektáronként kb. 1,2 főt képesek foglalkoztatni, míg az egyéb szántóföldi növénytermesztés 0,07 főt. A foglalkoztatás a legjelentősebb probléma, mert a vidéki területek – különösen a Tiszától keletre és a kistelepülések - elnéptelenednek a munkalehetőség hiányában. Megfelelő támogatási rendszerrel ezek a foglalkoztatási problémák orvosolhatóak lennének. Például a kertészeti tevékenység megfelelő támogatásával és a felvásárlás biztosításával százezres nagyságrendben lehetne az embereknek munkahelyet teremteni.

6.2. A területalapú támogatás lehetséges hatása az egészséges zöldségellátásra

Vizsgálataim és az elkészített interjúk alapján úgy látom, hogy a SAPS támogatás nem hat ösztönzően a kertészeti termelésre, inkább a szántóföldi növénytermesztést támogatja. A virágzó hazai kertészetek egészséges és értékes termékeit sok esetben felváltják az EU-n kívülről érkező kertészeti termékek, a hazai kispiacokat pedig a nagy alapterületű, központi beszerzéssel dolgozó áruházak. Ennek – és a kevésbé átgondolt támogatási politikának - eredményeképpen sokszor ellenőrizhetetlen technológiával előállított, több ezer kilométerről ideszállított kertészeti termékek hazánkban is versenyképesebbek a Magyarországon megtermelteknél. Így előfordulhat, hogy ártalmas, ellenőrizetlen minőségű zöldségfélék és

gyümölcs kerül a vásárlók kosaraiba³⁷. Míg egy átlagos GOF növény előállítása során 2-3 permetezés történik, addig a kertészet 10-20 permetezést is alkalmaz évente. Nagyon fontos, hogy az élelmiszerbiztonsági követelmények betartása és ellenőrzése az import termékek esetében is, egyrészt a fogyasztók egészségvédelme, másrészt a friss zöldségek iránti bizalom erősítése, harmadrészt pedig a tisztességes hazai termelők piacának védelme érdekében.

6.3. A területalapú támogatás lehetséges hatása az innovációra és fejlesztésre

A jövedelempótló támogatások egyik lehetséges felhasználási területe üzemi szinten az innováció és a fejlesztés. A mezőgazdaság erőteljesen kitett az időjárás hatásainak. Ezzel a gazdálkodók a saját tapasztalataikra alapozott újításokat, kutatásokat és fejlesztéseket dolgoznak ki, amelyek egyrészt a termesztett növények nemesítése és időjárás és kártevő ellenállóságuk folyamatos növelésén keresztül, másrészt a technológiák egyre kifinomultabb fejlesztésén át folynak. Hasonlóan nagy jelentőséggel bír a szárazság okozta károk kezelése.

Úgy látom, hogy a SAPS támogatás hatása az innováció területén a GOF növények termelői között egyfajta elkényelmesedést vált ki, az innováció kisebb mértékű, mint a szántóföldi kertészeti kultúrák esetében.

6.4. A területalapú támogatás hatása az öntözés fejlesztésére

Véleményem szerint a területalapú támogatások másik felhasználási lehetősége az öntözésfejlesztése lehet. Egyrészt a jövő az egyre értékesebb vizet leghatékonyabban felhasználó technológiák felé fordul, másrészt pedig várhatóan az éghajlatváltozás szélsőséges irányba módosul, amely mindinkább felértékeli az öntözés lehetőségeit és a növénytermesztés versenyképességének meghatározó tényezőjévé válik.

Ennek eredményeképpen a termelés biztonsága az öntözhető területek növelését követeli meg. A kertészetek – köszönhetően a nagyobb fejlesztéseknek – a helyi öntözés víztakarékos technológiáját már általánosan alkalmazzák. A GOF növénytermesztés még a sokkal jelentősebb víz- és energiaigénnyel járó, de kevésbé hatékony felületi öntözést is csak az öntözhető területek töredékén alkalmazza.

Az öntözéshez három tényező szükséges: víz, vízjogi engedély és öntözőmű.

Vízkészlet: Az országban lévő 13 vízszolgáltató vízi-társulat összesen mintegy 600 millió m³ átadandó vízkészlettel rendelkezik, ennek ellenére csak 200 millió m³ öntözővizet

³⁷ Id. E.coli-val fertőzött valószínűleg egyiptomi csíranövény esete 2011-ben Németországban, amely 49 ember halálát okozta³⁷, amelyről először azt gondolták, hogy spanyol uborka okozta

adott át az öntözőgazdaságoknak az igényeik alapján.. Látható, hogy csak vízi társulati vízszolgáltatásból háromszor akkora vízmennyiség átadására lett volna lehetőség, de rajtuk kívül vannak más vízszolgáltatók is. Problémát jelenthet, hogy vízkészletek területi eloszlása nem 100 %-ban felel meg az igényeknek, de megfelelő vízkészletek állnak rendelkezésre.

A rendelkezésre álló elegendő vízmennyiség még nem teremt öntözési kedvet is, mert a döntéshozatalban további szűk keresztmetszetet jelent a víz ára. Az öntözővíz megfelelő helyre eljuttatása szintén költséges, panaszkodnak a gazdálkodók. A víznek az öntözött növényhez történő eljuttatása 70-120 Ft-ba kerül köbméterenként. Öntözés során a vízkészlet-használat járuléktmentes, de a víznek a főműtől jellemzően 6-12 Ft/m³, a többi, táblán belüli vízterítés költsége 60-110 Ft/m³.

A vízjogi engedéllyel rendelkező terület nagysága évek óta stabilan 190 ezer hektár körül van, melyből a kertészet aránya több mint 30 %, Ezzel szemben a valóban öntözött területek összessége 100 ezer hektár alatti. Ez a mezőgazdaságilag művelt terület ~ 2 százaléka! Nagyon alacsony érték különösen, ha figyelembe vesszük, valamikor Magyarországon 450 ezer hektárt is öntöztek.

11. táblázat: Vízjogi engedélyes terület változásai

Év	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Átlag
Terület (ha)	195 455	199 373	203 982	205 291	169 660	169 034	201 376	194 041	192 276

Forrás: Fehér F (2013): Östermelő - Gazdálkodók lapja című kiadványunkban (2013-3.szám) Öntözési helyzetelemzés

Öntözőmű létesítése jelentős költségeket emészt fel, amely leginkább elriasztja a gazdálkodókat. Különösen igaz ez a GOF növénytermesztők esetében, ahol a beruházási költség aránya az eredményhez képest viszonylag magas. Ehhez párosul még a fent említett magas öntözési költség. Ez a két költségtényező – az öntözés költsége és a beruházás - az oka annak, hogy az öntözés alkalmazásának terjedése leállt, mert ezt a költséget csak kevés mezőgazdasági termék árába lehet beépíteni (a GOF növényekébe kevésbé, mint a kertészeti termékekébe). Ugyanakkor nem indokolt, hogy fejlesszenek – és kockáztassanak –, ha jelenleg megfelelő területnagyság esetén az EU támogatás biztos jövedelmet jelent. Ugyanakkor a kertészeti költségekhez mérve a támogatás alacsony szintje akadályozza a fejlesztést. A területalapú támogatás differenciált mértéke – amely az éves termelési költségekhez jobban illeszkedne – növelni tudná a kertészeti kultúrák és az öntözött területek nagyságát.

12. táblázat: Vízügyi engedéllyel rendelkező területek alakulása a főbb szántóföldi növényeknél (ha)

Növény	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kukorica	27 225	26 899	34 384	38 076	36 667	32 363	29 032	30 628
Rizs	3 438	4 806	3 666	4 151	3 776	3 507	5 240	4 694
Napraforgó	5 760	6 596	6 458	6 908	6 776	9 036	4 885	5 379
Burgonya	3 692	3 602	3 948	4 158	4 228	3 988	3 444	2 694
Cukorrépa	12 616	11 888	5 818	2 860	2 405	1 208	1 482	1 931
Szója	761	1 082	1 116	1 570	1 549	1 849	1 594	1 635
Takarmány	13 382	13 769	14 776	12 545	13 108	11 495	12 586	11 219
Zöldségfélék	33 352	32 571	33 206	38 019	39 929	34 958	39 041	35 484
Csemegekukorica	18 885	19 228	20 261	21 117	20 591	16 551	19 810	16 386
Zöldborsó	7 975	6 999	7 278	9 661	8 701	7 153	7 588	8 121

Forrás: Fehér F. (2013) Östermelő - Gazdálkodók lapja című kiadványunkban (2013-3.szám) Öntözési helyzetelemzés

6.5. A SAPS támogatás hatása a szántóföldi kertészeti termelés területére

A 13. táblázat és a 3. ábra alapján markáns visszaesés tapasztalható a szabadföldi zöldségtermesztésnél a 2004-2008 közötti időszakban, ami után továbbfolytatódott a csökkenő tendencia, de kisebb mértékben.

Hiába jutnak a szántóföldi zöldségtermelők SAPS támogatáshoz, ez a jövedelemkiegészítő támogatási forma az EU csatlakozás után nem tudta megállítani a zöldségfélék területének csökkenését, ugyanakkor tény, hogy 2004-2011 között a csökkenés üteme a korábbi jelentős visszaeséshez képest lelassult.

A feltüntetett zöldségfélék termőterülete 2003 óta közel harmadára esett vissza, amiben olyan korábban nemzetközi hírű magyar hagyma és paprika is szerepel. Ez a szignifikáns visszaesés nem csak az ártermelésben figyelhető meg, hanem a saját fogyasztásra történő termelésben is (4.ábra).

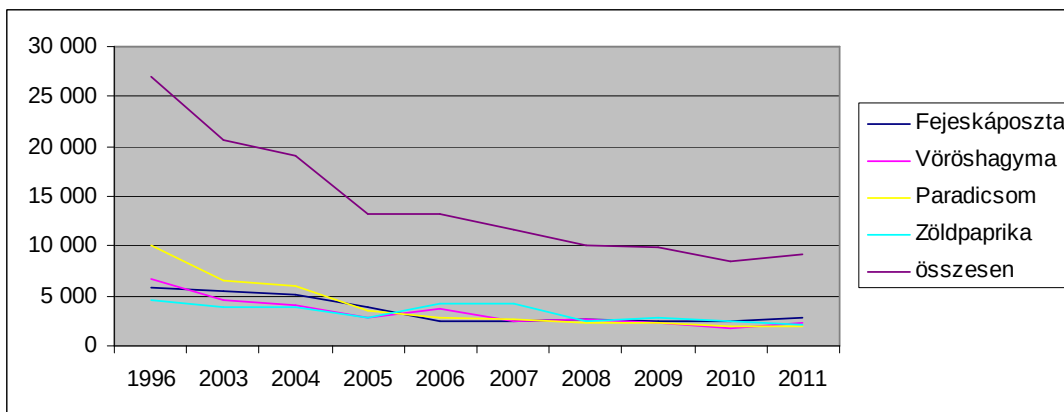
Ez a folyamat – véleményem szerint – szintén a SAPS és az azt felerősítő negatív intézkedések hatására történt. Nem tekinthető előnyös folyamatnak, mert a háztáji szektor egyfajta hátszágként, menedékként, gyakorlati terepként is szolgált.

13. táblázat: Zöldségfélék betakarított területe (ha)

	Fejes káposzta	Vöröshagyma	Paradicsom	Zöldpaprika	összesen
1996	5 808	6 709	9 976	4 506	26 999
2003	5 558	4 594	6 585	3 876	20 613
2004	5 140	3 996	5 938	3 963	19 037
2005	3 922	2 900	3 564	2 778	13 164
2006	2 422	3 619	2 873	4 257	13 171

	Fejes káposzta	Vöröshagyma	Paradicsom	Zöldpaprika	összesen
2008	2 619	2 566	2 275	2 552	10 012
2009	2 419	2 366	2 343	2 765	9 893
2010	2 386	1 695	1 874	2 451	8 406
2011	2 786	2 318	1 975	2 105	9 184

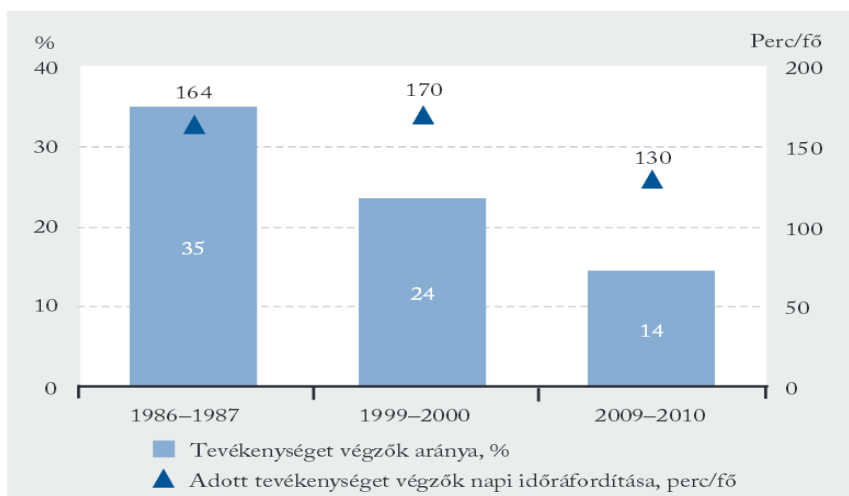
Forrás: KSH (Agrárcenzusok - Hosszú idősorok - Táblázatok 4.1.6. Zöldségfélék betakarított területe,

3. ábra: Zöldségfélék betakarított területe (ha) Forrás: Saját szerkesztés, ld.: 13. táblázat

Ha jól működött a termelés háztáji szinten, akkor a termelő belevághatott nagyobb léptékben a kertészkedésbe, illetve fordítva, ha gyengén ment nagyobb léptékben, még a fajtákat, a tudást, a felszerelést kisebb léptékben lehetett működtetni. Ez is hozzájárul a tudásátadás folyamatának megszakadásához. Az sem mellékes, hogy ez a szektor a saját fogyasztás előállításával lényeges – sajnos egyre kisebb - részt teljesít az ország zöldségellátásában.

Saját háztartás részére végzett mezőgazdasági tevékenység

4. ábra: Saját háztartás részére végzett mezőgazdasági tevékenység, Forrás: KSH, 2012

6.6. A területalapú támogatás hatásainak összefoglalása

Végigelve az egyes pontokat a hatás minden területen hátrányosnak tekinthető, mivel visszaesést tapasztaltam az eredményesség és a termelési érték, a jövedelmező képesség, foglalkoztatottság, innováció és fejlesztés valamint az öntözött területek nagysága területén.

Összefoglalva, a kertészeti tevékenység nemzetgazdasági szerepe a foglalkoztatottság, a jövedelmezőség, az innováció, valamint az egészséges életmód terén jelentősebb a hagyományos szántóföldi termelésnél. A SAPS támogatás eredeti célja, hogy kiegészítse a termelők jövedelmét, hozzájáruljon a termelés költségeihez, de ne befolyásolja azt, hogy a termelő milyen terméket állít elő. Ugyanakkor ez nem valósul meg az EU minden tagországában például az eltérő termelési költségek, munkabérek stb. miatt. Így mivel minden tagországban nagyjából ugyanakkora a területalapú támogatás mértéke, ezért a támogatás eltérő mértékben fedezi a termelők költségeit. Magyarországon a jelenlegi támogatás rendszerének a hatására torzulnak a termelést motiváló tényezők, mivel SAPS kontra produktivitást eredményez a kertészeti kultúrák esetében. Minél kisebb a ráfordítás, annál jelentősebb a támogatás aránya az eredményben. Ezzel párhuzamosan a tevékenység kockázata is csökken. Ez a két tényező a szántóföldi zöldségkultúrák folyamatos leépítését eredményezi. Érdemes példaként felhozni, hogy Dánia és Hollandia a kertészeti kultúrákkal lett mezőgazdasági nagyhatalom, nem a több ezer hektáros búza vagy kukoricatáblás monokultúrákkal. Mégis ez a kertészeti termékpálya nálunk a legkevésbé támogatott, pedig a hazai meglévő tudásbázis e termelés módnál a legfontosabb.

Megállapíthatjuk az eddigi támogatási és szabályozási rendszer alapján, hogy adottságainkhoz képest a kertészet hazánk agráriumának nem volt kifejezetten preferált területe különösen, ha a versenyképesség javítására gondolunk. Nem véletlenül ürültek ki a fólia házak Méhkeréken, Szentesen, vagy hagytak fel a szántóföldi kertészettel a gazdaságok. Ha visszatekintünk a rendszerváltás előtti időszakra, a termelőszövetkezetekben mindenütt volt kertészeti ágazat, jelentős bogyós, szőlő, gyümölcs és szántóföldi kertészeti tevékenységgel. A korábbi időszakokban a nagyüzemi növénytermesztés során az üzemek jóval sokszínűbb termelési tevékenységet folytattak. A hagyományos szántóföldi növénytermesztésben a búza, kukorica, napraforgó, cukorrépa, repce, lucerna, szója mellett jelen volt a csemegekukorica, zöldbab, zöldborsó, étkezési paprika, paradicsom, káposzta,

zöldség répa, hagyma, dinnye, stb. is³⁸.Ráadásul a gazdaságokban a kutatás fejlesztése elsődleges fontosságú volt Magyarországon.

Minden gazdaság rendelkezett kisebb-nagyobb gyümölcsösökkel és/vagy szőlészettel, amelyhez még fólia vagy üvegházi primőrtermelés társult és jelentős háztáji gazdasági kör kapcsolódott. A gazdálkodás eredményességét általában nem a kenyérellátást biztosító búza és más szántóföldi kultúrák, hanem a magasabb hozzáadott értéket előállító kertészetek és a háztáji biztosította. Ugyanakkor a könyvelésekben a jövedelmezőségi mutatókat a költségek átcsoportosításával jelentősen lehetett korrigálni.

A rendszerváltás után a nagyüzemek szétestek és a tőkeszegény új tulajdonosok nem tudták a jelentős termelési költségekkel járó kertészeteket működtetni. Emellett a kevésbé átgondolt, sokszor koncepció nélküli politika a feldolgozó üzemeket olyan – általában - külföldi érdekcsoportok segítségével privatizálta, amelyek nem működtetni akarták azokat, nem a helyi termelők beszállításaira alapozták alapanyag ellátásukat, hanem a piacot kívánták megszerezni. Így a feldolgozás kiesésével a kertészeti termesztés rendkívül jelentős felvevőpiaca szűnt meg. Azt is szükséges kiemelni, hogy a kertészet érdekérvényesítő képessége – a borászatot leszámítva – viszonylag gyenge. Így nem megfelelő termelés szerkezet alakult ki a magyar mezőgazdaságban, ahol az a szemlélet vált irányadóvá, hogy a hatékonyság a nagybirtok mérethez és az alacsony (élő)munka ráfordításhoz társul, miközben az agrárpolitika retorikájában a családi gazdaságok és magas hozzáadott értékű termékelőállítás prioritása jelenik meg. Sajnos a támogatások is a nagybirtokok számára kedveznek, melynek következtében a kertészeti tevékenység visszaesik.

Fontos hangsúlyozni, hogy az uniós támogatások előtt is létezett támogatási rendszer, amit később 2000-től az előcsatlakozási program váltott fel. Ezek a támogatások azonban jellemzően bizonyos degresszivitást tartalmaztak a táblaméretektől függően 1-20, 20,1-50 és 50,1-300 ha-ig, valamint egyéb prémiumokat fizettek mint pl.: zöldség öntözés, ami a kisebb táblaméreteknél és a kertészeteknek jóval kedvezőbbek voltak a 2004-et követő időszaknál és a kezdetben alkalmazott SAPS támogatásoknál.

Félő, hogy a kertészeti tevékenység ilyen mérvű visszaesése azt eredményezi, hogy a tapasztalatok átadása megszakad, a gyakorlat és tudás hiánya pedig a később lehetetlenné teszi majd az újrakezdését. A jelenlegi termelési kultúra további zsugorodhat egy virágzó kertészeti hagyományokkal és kiváló adottságokkal rendelkező ország saját agrárpolitikájának következtében, holott évtizedeken át fontos zöldség-beszállítója volt az északi és nyugati

³⁸ Gyulai Tangazdaság 1960. évi mérlege: a gazdaság 732 kh³⁸ szántó területéből 45 kh területen szántóföldi zöldségtermelés, 6 kh hajtásos zöldségtermelés és 40 kh borsó termesztés

államoknak. Ezért válik fontossá a magyar zöldség-gyümölcs ágazati stratégia elfogadása és támogatása.³⁹

6.8. A kertészeti termelés visszaesésének lehetséges okai

Rá kell mutatni, hogy a visszaesés nem elsődlegesen a KAP-nak köszönhető, hanem a rendszerváltás utáni magyar agrárpolitikának, amelynek koncepciója nem bizonyult igazolhatónak.

Az ország 2004. május 1-jei uniós csatlakozását követően 2010 végéig igen jelentős, mintegy 2 122 milliárd forintnyi uniós és 1 056 milliárd forintnyi nemzeti támogatás áramlott a magyar agrárgazdaságba, ennek ellenére, mégsem javult a csatlakozás óta eltelt időszakban a belföldi piaci pozíciója, nemzetközi versenyképessége.⁴⁰

Először a hazai piac nem megfelelő kezelése, azután, hogy az EU csatlakozás következtében a belső piac védelmét leépítették, a határ egészségügyi állomásokat felszámolták, a támogatási rendszer nem megfelelő differenciálása, a termelők piacra jutási lehetőségeinek nem kellő mértékű elősegítése rendítette meg az ágazatot, amelyhez jelentősen hozzájárult a feldolgozó ipar privatizációja és a multinacionális kereskedelmi láncok jelentős térnyerése sokszor az állami támogatás segítségével.

A KAP kialakítása a kezdetektől fogva a tagállamok javaslatain alapul. Elsődlegesen a beterjesztett bizottsági javaslatok a kis és közepes gazdaságok igényei szerint kívánták a támogatásokat alakítani. Az országok többségében is ez a cél fogalmazódott meg, mikor a támogatások mértékét a birtok méretekkel fordítottan arányosan kívánták megállapítani. Ezzel szemben a magyar delegációk 2004-óta megtartott legfőbb törekvése a birtokméretek növelésére irányult, látható ez a 2013 évi KAP 2014-2020-as reform tárgyalásokon is: „Támogatja a fiatal gazdálkodók kötelező támogatását az egyes pillérből, a maximális támogatható területet azonban meg kell emelni, minimum 100 hektárra,”⁴¹ (Jakab István, MAGOSZ elnöke)

Mivel az új KAP csak általános egyetértéssel alakulhat ki, így már egy, a kertészet szempontjából gyengített csomag jött létre. Az egyes országok saját maguk dolgozzák ki a saját kereteiket és feltételrendszerüket a támogatások kihelyezésére és ellenőrzésére, melyet az EU hagy jóvá.

³⁹ Magyar Zöldség-gyümölcs ágazati stratégia, Fruitweb, 2012

⁴⁰ A változó Közös Agrárpolitika átvétele Magyarországon p.27.
http://szie.hu/file/tt/archivum/Baksa_Aдриenn_ertekezes.pdf

⁴¹ A Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetségének álláspontja a KAP 2013 utáni helyzetével kapcsolatban p.4.
<http://eu.kormany.hu/download/b/b5/40000/Jakab%20Istv%C3%A1n%20el%C5%91ad%C3%A1sa.pdf>

Magyarország a saját rendszerének kialakításakor, 2004-től kezdve elmulasztotta a hazai kertészetet megfelelő versenyhelyzetbe hozni különös tekintettel az EMVA támogatások felhasználását illetően, holott a KAP eszközei lehetőséget nyújtanak arra, hogy azt a termékelőállítását támogassuk differenciáltan, amelyben a lehető legjobb eredményeket érhetnénk el és leginkább versenyképesek lehetnénk a hazai és az európai piacon. Így Magyarországon mára létrejött egyfajta támogatásra épülő, a szántóföldi növénytermesztés során nagy méretekkal, extenzív gazdálkodással és alacsony jövedelmezőséggel, valamint alacsony foglalkoztatottsággal jellemezhető birtok és gazdálkodásforma.

VII. A kertészet lehetőségei a KAP 2014-2020 tükrében

Mivel a dolgozatom készítésének idején még a végleges adatok és jogszabályok nem állnak rendelkezésre, ezért a fellelhető álló források és elemzések alapján a várható KAP-ot ismertetem⁴².

A kormány szerint, sikerült a magyar mezőgazdaság és vidékfejlesztés, valamint a magyar gazdák érdekeit megfelelően képviselni. Tájékoztatásuk alapján 2014-2020 között a KAP forrásai előreláthatólag nagyjából 12,5 százalékkal csökkennek majd, ezekből azonban Magyarországnak 1,9 milliárd euróval, mintegy 500 milliárd forinttal több jut.⁴³

7.1.Új KAP legfontosabb elemei

7.1.1. I. pillér intézkedései

a) Zöldítik a közvetlen kifizetéseket (alaptámogatásokat)

Az alaptámogatás a nemzeti pénzügyi keret 70%-át fogja kitenni. Az új tagországok 2020-ig fenntarthatják a SAPS rendszerét.

A közvetlen kifizetések rugalmas rendszerben közelítenek egymáshoz a tagállamok között és a tagállamokon belül is, amelynek keretében az alaptámogatás 30 százalékát külön természetvédelmi intézkedésekhez, „zöldítéshez” kötik:

- az állandó füves terület fenntartása 15 hektár feletti gazdaságok esetében,
- természetvédelmi célokat szolgáló „ökológiai célterület” fenntartása: 15 hektár feletti gazdaságok esetében a földterület 5%-n,

⁴² 2013. június 26-án született meg a politikai megállapodás az Európai Bizottság, az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament képviselői között KAP reformjáról. Forrás: Európai Bizottság - Tájékoztató KAP-reform – a fő elemek magyarázata Brüsszel, 2013. június 26.

⁴³ Unió agrárreform - Ki nevet a végén?

http://www.agrarszektor.hu/agrarpenzugyek/elemezsek/unios_agrarreform_ki_nevet_a_vegen.3010.html

- a termesztett növények diverzifikálása: tíz hektár feletti gazdaságok esetében kétféle növényt termeszteni (30 hektárig).

A zöldítés alól mentesülnek a biogazdák, de a követelmények megszegői akár a zöldítési rész 125 %-át elérő büntetést is kaphatnak. Az ökológiai területekbe beszámíthatóak nitrogén-megkötő növények (pl. a borsó, lucerna) termelése is, amely könnyítést jelent a hazai gazdálkodóknak. További kedvezményként egy gazdaság az ökológiai feltételeket akkor is teljesíti, ha területének legalább 75 százaléka legelő-, gye-, rizs vagy hüvelyesnövény-terület és a fennmaradó 25 százalék nem nagyobb 30 hektárnál. Számos vidékfejlesztési feltétel betartása szintén mentesíthet az ökológiai kritériumok alól.

Az ökológiai követelmények uniós szinten 185 ezer hektárnyi új „ökológiai célterület” kijelölését tehetik szükségessé 37 ezer termelőt érintve.

A gazdálkodóknak továbbra is teljesíteni kell az alapvető környezeti, állatjóléti és higiéniai követelményeket -„keresztmegfelelést”

b) „Capping”- A közvetlen kifizetések korlátozása

A tárgyalások során felmerült a kérdés, hogy Magyarország a legfeljebb 65 százalékos keretből mennyit kíván majd felhasználni. Ez a támogatás a kisgazdaságoknak kedvezhetett volna és jelentősen csökkentek volna a nagyüzemek területalapú forrásai. Ha a 65 százalékos maximális mértéket léptették volna életbe, 70 hektár üzemméret, amely alatt a gazdaságok jobban, felette pedig rosszabbul jártak volna a mai támogatási szintjükhöz képest.

E törekvés arra irányult, hogy a nagyüzemek az eddigieknél kevesebb támogatást kapjanak, bár a végül elfogadott előírások fellazultak az eredeti tervekhez képest – nem kevéssé a nagygazdaságok mellett elkötelezett magyar álláspont miatt. Az eredeti elképzelések 150-300 ezer eurós éves támogatás fölött 20-100 százalékos elvonást céloztak meg, míg a végül a tagországi megállapodás „minimum 5 százalékos” degressziót határozott meg 150 ezer euró felett. Ezen kívül megengedi, hogy a csökkentésre ítélt összegből a bér- és közterheket le lehessen vonni. Így aztán az eredeti elképzelés, amely a kis és közepes gazdaságokat hozta volna előnyösebb pozícióba szinte teljesen eltűnt, ami káros következményekkel járhat különösen a kertészet vonatkozásában, ahogy azt a korábbi elemzésben már említettem.

7.1.2. II. pillér: Vidékfejlesztés – rugalmasabb, de kevesebb vidékfejlesztési forrás

Jóval rugalmasabbá válik, ha marad az az eredeti koncepció, hogy a tagállamok egy intézkedési „menü” alapján állíthatják össze saját igényeikre szabott vidékfejlesztési

programjukat, ám eltörlik a tengelyekre osztott rendszert, amit hat, szélesebb „prioritás”, azokon belül pedig célterületek váltanak fel. Jobban hozzá kell igazítani a nemzeti programokat az EU közös politikáihoz, célkitűzéseikhez és más pénzügyi alapjaihoz. Az innováció és a tudásátadás kap kulcsszerepet az agrár-szaktanácsadás erősítésével.

Névértékben 10-11 százalékkal csökkennek a felhasználható vidékfejlesztési támogatások 2014-2020 között Magyarországon. Vidékfejlesztésre összesen 3,45 milliárd euró áll rendelkezésre az új hétéves uniós költségvetési ciklusban, míg a korábbiakban 3,86 milliárdot költhettünk el. Az új KAP-ban 2014-2020 között hasonló nagyságrendű, 1 300 milliárdos vidékfejlesztés válik lehetségessé – a 25 %-os kiegészítő kormányzati támogatással.

A vidékfejlesztési támogatások várható eloszlása várhatóan a következőképpen alakul:

- versenyképesség-javításra 42%
- ökoszisztémák fejlesztésére 26 %
- szociális célokra 17 %,
- a természeti erőforrások hatékonyabb felhasználására 5%
- az élelmiszertermelés kockázatainak csökkentésére 3 %
- tudásátadásra 3%

7.1.3. Kisgazdaságok egyszerűsített támogatása

A szabályozásba új elemként épül be a kisgazdaságok egyszerűsített támogatása, amely gazdálkodóként évi 500-1250 euró lehet. Magyarország esetében a regisztrált gazdaságok körülbelül egyharmadát, vagyis 72 ezer termelőt érinthet. A gazdának 2014. október 15-ig kell bejelentkezniük az egyszerűsített támogatási rendszerbe. A kereszt-megfelelési feltételeknek meg kell felelniük, de egyszerűsített formában.

7.1.4. Fiatal gazdák támogatása

Előreláthatóan az alaptámogatás max. 2 százalékaig lehet a fiatal (40 év alatti) termelőket támogatni öt éven keresztül. Az AKI szerint nálunk e jogcímen kb. 7 ezren számíthatnak támogatásokra. A jogcím bevezetése kötelező, az átlagos alaptámogatási összeget 25%-kal növelve, legfeljebb 25 hektárra lehet kifizetni.

7.1.5. Induló kisgazdaságok támogatása

Új, induló kisgazdaság létrehozásához akár 15 ezer eurót is kaphatnak, segítik a termelők együttműködését. Biogazdálkodókra külön intézkedés vonatkozik.

A generációváltás segítésére a fiatal gazdák a kezdés utáni első öt évben 25 százalék extra támogatást kapnak, bizonyos terményekért (pl. proteinnövények) pedig szintén extra „kapcsolt” támogatást lehet adni. Kizárják viszont a közvetlen kifizetésekből a gazdálkodást nem folytatókat (pl. reptereket, sportpályákat). Erre a szigorításra többek között azért kerül sor, mert a jelenlegi SAPS támogatási rendszerben sokan úgy vesznek igénybe támogatást az általuk használt valamelyik mezőgazdasági művelési ágba tartozó területre, hogy egyébként mezőgazdasági tevékenységből bevételük nem származik, mezőgazdasági tevékenységet nem folytatnak. A tagországok közül ebben Magyarország élen jár, ugyanis évi 82 000 ha-ra 14 millió EUR SAPS támogatás kerül olyan közszférához tartozó szervezetekhez, amelyek nem foglalkoznak mezőgazdasággal és ezáltal alapvetően az állam jut hozzá a területalapú támogatáshoz⁴⁴, amely nem célja a KAP ezen intézkedésének.

Több korlátozás eltűnik, melynek célja, hogy a KAP piacközelibb legyen: a tejnél 2015-ben, a cukornál pedig 2017. szeptember 30.-án járnak le a kvóták, a szőlőültetést pedig 2016-tól új engedélyezési rendszerben lehet végezni.

A piaci intézkedéseknél új kockázatkezelési eszköz is bevezetésre kerül, ami védi majd a gazdákat, piaci zavarok előállása során pedig a termelői csoportok és szakmaközi szervezetek ún. kollektív védőintézkedéseket irányozhatnak elő⁴⁵.

7.2. Javaslatok az új KAP kapcsán

Az alábbi intézkedésekkel javítani lehetne a kertészet pozícióját a meglévő EU keretek között is, melyhez kizárólag az felső agrárirányítás hozzáértése és kiállása szükségeltetik:

- a területalapú támogatásoknál a degressziót az eredeti Bizottsági javaslatokhoz közeli „capping” eljárást alkalmazni a degresszió mértéke a következő

1 – 20	ha	0 %	csökkentés
20,1 – 50	ha	20 %	csökkentés
50,1 – 100	ha	40 %	csökkentés
100,1 – 300	ha	60 %	csökkentés
300,1 –	ha	80 %	csökkentés

⁴⁴ European Court of Auditors “The distribution of income aid to farmers in new Member States should be reconsidered” - EU Auditors, PRESS RELEASE, ECA/12/48, Luxembourg, 27 November 2012

⁴⁵ Európai Bizottság, kormány.hu, eu2013.ie, New Europe

A csökkentés végrehajtásával a nagy méretekkal, extenzív gazdálkodással és alacsony jövedelmezőséggel, valamint foglalkoztatottsággal rendelkező gazdálkodások üzemeltetése visszaszorulna. Az elvonás egy részének visszaosztásával pedig jelentősen megemelkedhetne a kisebb birtoktesteken gazdálkodók támogatása

- ne csak a területet vegyék figyelembe, hanem a rajta folytatott tevékenység költségét is a támogatási összeg megállapításánál, azaz a szántóföldi kertészeti tevékenység esetén a GOF növényekre eső támogatás három- ötszörösét kellene fizetni,
- erősíteni a kertészeti tevékenységre irányuló EMVA támogatásokat,
- a környezet zöldítése nem csak az alaptámogatás szerint legyen lehetséges, hanem a kertészet termesztett kultúráinak változatosságával és nagymértékű élőmunka alkalmazásával is, vagy a termesztett növények diverzifikálásával, ahol nem a vetett növények számának emelését kellene szorgalmazni és bizonyos birtoknagyság felett a kertészeti tevékenység pótlólagos támogatását lehetővé tenni (pl. 100 ha felett 2% területen kertészeti kultúra létesítésére plusz támogatás fizetése).
- állam által garantált működésű vertikális koordinációk létrehozásának támogatása a felvásárlási lánc és a piacra jutás lerövidítése miatt az agrár- és ezen belül kertészeti termékek esetében,
- a növényegészségügyi ellenőrzés fokozása a kereskedelmi forgalomban, különös tekintettel a beszerzőközpontokra fókuszálva, azért, hogy már az üzletekbe se kerülhessenek egészségügyi kockázatot jelentő friss termékek illetve fokozott ellenőrzés visszaállítása a határok környékén.
- az élőmunka alkalmazása a mezőgazdaságban kapjon pótlólagos támogatást kertészeti kultúrák esetében.

Szükség lenne továbbá olyan adminisztratív intézkedésre, mint:

- az EU-n kívülről származó zöldség-gyümölcs termékek EU területén történő csomagolással ne válhassanak EU-s termékekké,
- az EU-n kívülről származó termékek csak kötelező bevizsgálás után kerülhessenek a közösségi piacra,
- a jelenlegi bürokratikus és nehezen átlátható adminisztratív szabályozás egyszerűsítése,
- az öntözés támogatása,
- a Vízügyi Igazgatóságok kötelezettsége a korábban kialakított öntöző csatorna és vízlevezető rendszerek üzemképes állapotban tartására
- a korábbi meliorációs rendszerekhez hasonlóan új rendszerek építésének támogatása.

VIII. Összefoglalás

Dolgozatomban az Európai Unió közvetlen támogatási rendszerének hatását vizsgáltam a legfontosabb szántóföldi kultúrák, valamint a legjelentősebb szabadföldi zöldségkultúrák jövedelmezősége tekintetében. A jövedelempótló támogatások közül is elsősorban a területalapú támogatások (SAPS), mint a mezőgazdasági termelés egyik legjelentősebb, a termelés versenyképességének javítását célzó támogatási forma jövedelmezőségre gyakorolt hatását elemeztem, összehasonlítva a szabadföldi zöldség- és szántóföldi kultúrákat.

Az általam megvizsgált szántóföldi növénytermesztéssel valamint zöldségtermesztéssel foglalkozó vállalkozások üzemi adatainak összehasonlítása azt az eredményt hozta, hogy a SAPS támogatás aránya a szabadföldi zöldségkultúrák eredményei esetében nem haladja meg a 11 %-ot, ami nem jelentős, míg a szántóföldi növénytermesztés esetében ez az arány 70 %-ot meghaladó, amely komoly jövedelemforrást jelent a termelő számára. Ugyanakkor a kertészeti termelés lényegesen nagyobb mértékben járul hozzá a foglalkoztatottsághoz, a kertészeti termelők lényegesen nagyobb kockázatot vállalnak és jelentősebb beruházásokat hajtanak végre, mint más szántóföldi kultúrával foglalkozók.

„Magyarországon az agrárgazdaság társadalmi szerepe gazdasági súlyánál lényegesen nagyobb jelentőségű, melynek legfőbb oka, hogy az agrárium és a vidék helyzetének alakulása nem csak a gazdák ügye, hanem a „10 milliós” fogyasztói társadalom érdeke is.”⁴⁶ Ezzel az idézettel megfelelően lehet jellemezni az EU támogatások hatását a szántóföldi kertészeti termelésre, mert a jelenlegi állapot néhány tucat nagy és pár ezer támogatásra épülő közepes méretű gazdaságnak kedvez, de a kisebb területen, 50 ha alatt gazdálkodóknak és a magasabb hozzáadott értéket előállító kertészeknek nem jelent előnyt, és a hazai fogyasztóknak sem kedvez.

Dolgozatomban rámutattam arra, hogy ha a szántóföldi zöldségtermesztésbe vont területek növekednének, akkor az eredményesség, a termelési érték, a jövedelmező képesség, a foglalkoztatottság, az innováció és fejlesztés, az öntözött területek nagysága a területi növekedéssel nagyságrenddel nagyobb mértékben növekedne, ami végső soron hozzájárulna a nemzetgazdaság egészének gyarapodásához. A Közös Agrárpolitika 2014-2020 közötti időszakára vonatkozó hazai végrehajtásánál ezeket a célokat lenne célszerű figyelembe venni és olyan hazai támogatási rendszert kialakítani, ami a szabadföldi zöldségtermesztés számára előnyös helyzetet teremthet.

⁴⁶ A változó Közös Agrárpolitika átvétele Magyarországon p.27.
http://szie.hu/file/tt/archivum/Baksa_Adrienn_ertekezes.pdf

IX. Köszönetnyilvánítás

Köszönetet szeretnék mondani Dr. Sidlovits Diánának, a Budapesti Corvinus Egyetem Kertészeti Gazdaságtan Tanszék egyetemi adjunktusának, a Kertészettudományi Kar XL. (40.) Tudományos Diákköri Konferenciáját, illetően támogatásáért és hasznos tanácsaiért.

Köszönöm Kocsis Mártonnak, a Budapesti Corvinus Egyetem Kertészeti Gazdaságtan Tanszék tanársegédjének, segítségét és közreműködését.

A legnagyobb köszönet pedig Édesapámat illeti, aki a dolgozat elkészítése során sokszor erején felül is segített nekem és fontos szakmai tanácsokkal látott el.

X. Irodalomjegyzék

1. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program p.5. (http://sapard-avopnvt.kormany.hu/download/d/43/10000/avop_hun_060627.pdf)
2. Baksa A. (2011) A változó Közös Agrárpolitika átvétele Magyarországon doktori (PhD) értekezés http://szie.hu/file/tti/archivum/Baksa_Adrienn_ertekezes.pdf
3. Béládi K – Kertész R. (2013): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség és jövedelemhelyzete 2011-ben, Agrárgazdasági Információk, AKI, 2013
4. Buday- Sántha Attila (2011) Agrár- és vidékpolitika, SALDO Kiadó, Budapest
5. Dr. Bacskai Edina - Csirke Ildikó Szerk.,(2011) Agrártámogatások, Mezőgazda Kiadó, Budapest
6. Dr. Hodossi Sándor, dr. Kovács András, dr. Terbe István (2009) Zöldségtermesztés szabadföldön, Mezőgazda Kiadó, Bp. 17.p.
7. Európai Bizottság: Egységes támogatási rendszer p. 1. http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/pdf/factsheet-single-payment-scheme_hu.pdf
8. Európai Bizottság: Egységes területalapú támogatási rendszer p.1. http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/pdf/factsheet-single-area-payment-scheme_hu.pdf
9. Európai Bizottság: Tájékoztató KAP-reform – a fő elemek magyarázata Brüsszel, 2013.
10. Fehér F. (2013): Öntözési helyzetelemzés, Őstermelő - Gazdálkodók lapja (2013-3.szám)
11. Fertő Imre (1999). Az agrárpolitika modelljei, Osiris Kiadó, Budapest, 1999
12. Halmai Péter (2011) Az Európai Unió Agrárrendszere, Mezőgazda Kiadó, Budapest
13. Henrichsmeyer-Witzke (1994) cit in Fertő Imre (1999). Az agrárpolitika modelljei, Osiris Kiadó, Budapest, 1999 – 39 p.
14. Huylenbroeck, G., Durand G. (2003): Multifunctional Agriculture. A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development, Ashgate Publishing Ltd., Hampshire, England, 2003, 239 p. ISBN 07546 3576 7

15. Jakab István (2013): A Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetségének álláspontja a KAP 2013 utáni helyzetével kapcsolatban p.4<http://eu.kormany.hu/download/b/b5/40000/Jakab%20Istv%C3%A1n%20el%C5%91ad%C3%A1sa.pdf>
16. Európai Bizottság, kormany.hu, eu2013.ie, New Europe
17. European Court of Auditors “The distribution of income aid to farmers in new Member States should be reconsidered” - EU Auditors, PRESS RELEASE, ECA/12/48, Luxembourg, 27 November 2012
18. FVM (2003): A csatlakozási tárgyalások eredményei, az integráció feltételrendszere és az agrárcsatlakozás néhány jellemző kérdése FVM Integrációs főosztály. Budapest
19. Kapronczai I. (2000): Az agrárinformációs rendszer elemei az EU-harmonizáció tükrében. Statisztikai Szemle. 78.évf. 4.szám, Budapest, pp. 211-224.
20. KSH, Statisztikai Tükör VII. évf. 53. sz. 2013-07-10. 1. oldal
21. Magyar zöldség-gyümölcs ágazati stratégia, készítette: FruitVeb, Magyar Zöldség-gyümölcs Szakmaközi Szervezet és Terméktanács, 2012, 18 p
22. Országos Epidemiológiai Központ (2011): Tájékoztató az O104:H4 okozta élelmiszer eredetű járványról és a járvány kórokozójáról <http://www.oek.hu/oek.web?nid=1022&pid>
23. Szekeres Ádám, Timár Gábor (2013) Geoadatbázis alapú folyamatvezérelt MePAR fejlesztéseredményei p.3. <http://www.geo.info.hu/gisopen/2013/eloadasok/ppt/CS5.pdf>
24. Tájékoztató a 2013. évi - egységes kérelemben igényelhető területalapú támogatás (SAPS), - növényi termeléshez kötött, átmeneti nemzeti támogatás, valamint – egyéb kiegészítő támogatások rendszeréről. p. 4-5.
25. Törőné Dunay Anna (2012) Az EU Agrártámogatási rendszerének változásai és a csatlakozás hatása a mezőgazdasági vállalkozásokra p.61. http://szie.hu/file/tti/archivum/Torone_Dunay_Anna_ertekezes.pdf
26. Tracy,M. (1994) The spirit of Stresa. European Review of Agricultural Economics 21-314.
27. Uniós agrárreform - Ki nevet a végén? http://www.agrarszektor.hu/agrarpenzugyek/elemlzesek/unios_agrarreform_ki_nevet_a_vegen.3010.html
28. Z. Kiss L. (szerk.) (2012): Versenyképes zöldségtermelés A jövedelmezőség kulcstényezői a kertészeti gyakorlatban. Magyar Agrárkamara, 2012